

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2012

Bc. Andrea Hájková

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Rozdělení domácích prací v manželství

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.**

**Vypracovala:
Bc. Andrea Hájková**

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Rozdělení domácích prací v manželství zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.
Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Dobřejovicích dne.....

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Geraldině Palovčikové, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi za jeho psychickou podporu, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce a mému tatínkovi, který mi přispěl svými zkušenostmi.

Úvod.....	2
1 DĚLBA PRÁCE	4
1.1 VYMEZENÍ POJMU „DĚLBA PRÁCE“	4
1.2 PŘIROZENÁ DĚLBA PRÁCE - DĚLBA MEZI MUŽEM A ŽENOU	5
1.3 SPOLEČENSKÁ DĚLBA PRÁCE	7
1.4 PODOBY A FORMY DĚLBY PRÁCE.....	9
1.5 POTŘEBNOST DĚLBY PRÁCE	11
2 MANŽELSTVÍ A RODINA.....	13
2.1 DEFINICE MANŽELSTVÍ A RODINY	13
2.2 VÝVOJ PODOBY MANŽELSTVÍ A RODINY	15
2.3 EXKURZ DO ODLIŠNÝCH KULTUR	18
2.4 SOUČASNÉ PODOBY MANŽELSTVÍ A RODINY	20
2.5 VÝZNAM MANŽELSTVÍ A RODINY PRO ČLOVĚKA	21
3 DOMÁCNOST	24
3.1 VYMEZENÍ POJMU	24
3.2 ODLIŠNÉ PODOBY DOMÁCNOSTÍ A POSTAVENÍ ŽEN V NICH.....	25
3.3 FUNKCE DOMÁCNOSTI.....	27
4 MUŽ A ŽENA	29
4.1 POHLAVÍ JAKO FAKTOR ODLIŠNOSTI	29
4.2 GENDER	31
4.3 TEORIE VROZENÉHO A SOCIÁLNĚ PODMÍNĚNÉHO CHOVÁNÍ MUŽŮ A ŽEN	33
4.4 UPLATNĚNÍ GENDEROVÝCH ROLÍ VE SFÉRÁCH SPOLEČNOSTI	36
4.5 SÍLA VŠUDYPŘÍTOMNÉ GENDEROVÉ SOCIALIZACE	38
5 SOCIOLOGICKÝ VÝZKUM.....	42
5.1 ÚKOLY SOCIOLOGICKÉHO VÝZKUMU	42
5.2 VÝBĚR VÝZKUMNÝCH METOD.....	44
5.3 DOTAZNÍK.....	45
5.4 ROZDĚLENÍ DOMÁCÍCH PRACÍ	46
5.5 ROZHOVORY	54
6 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU A CÍLE PRÁCE	62
6.1 DŮKAZY POSILOVÁNÍ GENEROVÝCH ROLÍ	62
6.2 HYPOTÉZY	64
6.3 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	66
<i>Závěr</i>	<i>67</i>
<i>Resumé</i>	<i>69</i>
<i>Summary.....</i>	<i>70</i>
<i>Klíčová slova</i>	<i>71</i>
<i>Keywords</i>	<i>71</i>
<i>Seznam literatury.....</i>	<i>72</i>
<i>Seznam tabulek a grafů</i>	<i>77</i>
<i>Seznam příloh a obrázků.....</i>	<i>78</i>

Úvod

Potřeba věci organizovat, dělat pořádek a systém v chaosu světa, je stará jako lidstvo samo. Hledáme proto kritéria, třídíme, zařazujeme a rozčleňujeme, tvoříme skupiny a podskupiny, pomyslné šuplíčky, do kterých věci „uklízíme“. Kdy jsme s tím začali? Jak se organizace a systémy měnily? Co je zásadně ovlivnilo? A jak jsme na tom dnes? Dotknu se těchto i podobných otázek, neboť cílem mé práce je zachytit podobu organizace dělby domácích prací mezi manželi. Budu monitorovat její vývoj, změny i současnou podobu.

Pohledy zacílím do domácností, do soukromí manželů a rodin, kde se pokusím odhalit pravidla a principy dělby. Zaznamenám podobu dělby domácích prací mezi manželi v České republice v prvním desetiletí 21. století. Nakonec se pokusím najít příčiny, motivy, důvody, překážky či bariéry, které přispívají k proměnám dělby.

Teoretická část práce vymezuje základní pojmy, které souvisí se sociologickým výzkumem presentovaným v druhé části práce. S ohledem na skutečnost, že domácnost je v centru zájmu řady vědních oborů, bylo možné k tématu získat značné množství informací studiem literatury. Provedena byla komparace názorů některých vědeckých pracovníků i jejich teorií. Nabídla se možnost srovnání podoby dotčených sociálních jevů v různých dějinných etapách a odlišných kulturách společnosti. První kapitola vymezuje pojem „dělba práce“, sleduje její vývoj od vzniku lidské společnosti až po dobu současnou. Zastavuje se u významných okamžiků, kterými byla např. přirozená a společenská dělba práce. Následující kapitola hledá definici rodiny a manželství. Nabízí exkurz do historie a nachází řady a organizace v kulturách odlišných od kultury západní. Třetí kapitola se věnuje domácnosti. Tu definuje jako vymezený prostor se členy, kteří v něm žijí, plný vzájemných vztahů a vybavení. Seznamuje nás s několika typy domácností a popisuje je. Poslední kapitola teoretické části se pokouší vysvětlit odlišnosti a podobnosti muže a ženy. Věnuje se pohlaví a genderové problematice a upevňování genderových rolí. Texty čtyř kapitol se pokouší uchopit jednotlivé problematiky odděleně. Jde o snahu je vymezit, zaznamenat jejich vývoj a ukázat několik odlišných podob. Po té je možné vnímat téma práce jako celek, který je složeninou více sociálních problematik.

Empirická část práce se věnuje sociologickému výzkumu, který následně vyhodnocuje a interpretuje dosažené cíle práce. V páté kapitole práce jsou definovány hypotézy, následuje volba vhodných výzkumných metod dotazníku a rozhovoru. Pomocí grafů a tabulek jsou prezentovány kvantitativní výsledky dotazníkové metody a šest kasuistik přibližuje fungování několika domácností. Otevřené otázky v dotazníku a kasuistiky jsou bohatým zdrojem kvalitativních informací nezbytných pro interpretaci dosažených výsledků výzkumu. Respondenti se v dotazníku a při rozhovorech svěřují se svými názory, postoji a svým vztahem k tématu práce. Pátá kapitola přináší i srovnání získaných dat s daty z podobného výzkumu, který proběhl v České republice před deseti lety. V poslední šesté kapitole jsou interpretovány výsledky výzkumu konfrontací s vyslovenými hypotézami. Závěrečné slovo této kapitoly patří oboru, kterým je sociální pedagogika.

1 Dělbba práce

Ještě než vstoupíme manželům do jejich domácností, zastavíme se u dělby práce. Níže se pokusíme pojem definovat, nahlédneme na samý prvopočátek dělby práce mezi mužem a ženou. Objasníme si přirozenou a společenskou dělbu práce. Projdeme některé její zásadní proměny a podoby v současné složitosti světa. A závěrem shrneme funkce, které plní.

1.1 Vymezení pojmu „Dělba práce“

Francouzský filosof a sociolog Émile Durkheim vydal v roce 1893 své stěžejní dílo *De la division de travail social* (v českém překladu vyšlo až po 110 letech pod názvem *Společenská dělba práce*). Jeho dílo se záhy stalo zdrojem a pramenem pro mnoho dalších odborníků v oblasti sociologie i ty, jež se chtěli seznámit s funkcí a strukturou moderní společnosti. Proto i my prvotně nahlédneme do tohoto díla v němž Durkheim uvádí, že dělba práce „...zvysuje současné výrobní síly i zručnost pracovníka, je nezbytnou podmínkou intelektuálního i materiálního rozvoje společnosti; je zdrojem civilizace.“ (Durkheim, 2004, s. 50). Dělbba práce je tedy spolupráce a součinnost více jedinců. Jejím výsledkem je vysoká efektivita a současně minimalizace nákladů (úsilí) zúčastněných jednotlivců. Dělbba práce umožňuje i jedincům méně schopným, kteří se opakováním jednoduchých úkonů a jako součást většího soukolí mohou prosadit a zažít úspěch. (Srov. Durkheim, 2004, s. 40).

I sociologické slovníky prvotně citují E. Durkheima. Autor Sociologického slovníku Jandourek navíc zmiňuje „přirozenou dělbu práce“, jako dělbu danou věkem a pohlavím. Následuje zmínka o „společenské dělbě práce“, kterou definuje jako oddělení zemědělství od pastevectví, řemesel od zemědělství a oddělení obchodu. Rozmanitost světa je však natolik široká a různorodá, že k pojmu „dělba práce“ je nutné přiřazovat i další podoby. Zmíněný Sociologický slovník proto dále hovoří o „sociální dělbě práce“ mezi různými skupinami, „ekologické dělbě práce“ mezi různými teritorii, „mezinárodní dělbě práce“ mezi společnostmi a státy, „horizontální dělbě práce“ mezi

různými obory, „vertikální dělba práce“ danou stupněm možnosti spolurozhodovat apod. (Srov. Jandourek 2001, s. 54,55)

Podobně i Geist ve svém Sociologickém slovníku definuje dělbu práce jako proces, kdy dochází k diferenciaci pracovních činností. Zmiňuje v něm také úvahy několika dalších významných osobností, jako byl např. Smith s jeho ekonomickým zaměřením na tuto problematiku, Ferguson považující dělbu práce za prostředek sociální diferenciaci podobně jako Durkheim aj., Geist dále upozorňuje na skutečnost, že „...*dělba práce je spojena s různou sociální pozicí jedince i skupin v různých typech sociálních soustav (matriarchát, patriarchát) a je rovněž nutně spjata s kooperací. Pokračující obecná dělba vede ke vzniku i diferenciaci povolání a profesionalizaci...*“ (Geist 1992, s. 63) To potvrzuje, že s ohledem na vývoj společnosti je nutné k pojmu i různě přistupovat a vycházet z široké škály sociálních vztahů. Proto i Geist uvádí několik typů dělby práce jako např. dělbu „ekologickou“, „ekonomickou“, „sociální“ či „technickou“. (Srov. Geist 1992, s. 64)

Velký sociologický slovník Maříkové a kolektivu autorů ve svém výčtu forem dělby práce přidává i „dělbu práce mezi městem a venkovem“, na které demonstruje změny ve vývoji a vztazích „*Jednou z forem společenské dělby práce je dělba práce mezi městem a venkovem. S rozvojem urbanizace se původně jednostranná závislost města na venkovském zázemí změnila na závislost oboustrannou.*“ (Maříková, H. a kol 1996, s. 179)

Výčet definic nejrůznějších podob „dělby práce“ by mohl být dlouhý. Navíc by nebyl konečný, neboť překotný vývoj lidské společnosti bude vytvářet její další nové podoby.

1.2 Přírozená dělba práce - dělba mezi mužem a ženou

Dělba práce provází lidstvo od jeho samotné existence. Otevřeme-li kteroukoliv učebnici dějepisu, ocitneme se v pravěku. Toto nejdelší období ve vývoji člověka je obdobím tzv. přírozené dělby práce. Jde o nejstarší formu dělby práce na základě rozdílu pohlaví a věku. V Sociologickém slovníku Jandourka bychom k přírozené dělbě

práce našli: „*dělba práce podle pohlaví – podmíněná biologickými předpoklady, někdy též předsudky vycházející z tradiční dělby rolí.*“ (Jandourek 2001, s. 55)

Na rozhraní třetihor a čtvrtohor, vycházejí z kosterních pozůstatků, sledujeme vznik člověka jako živočišného druhu. Souček ve svých *Dějínách pravěku a starověku* zmiňuje mj. růst objemu mozku jako vývojovou změnu úzce související se zhotovováním si jednoduchých nástrojů, doslova píše: „...*avšak vědomé zhotovování nástrojů je důležitým mezníkem, od něhož se počíná vlastní vývoj člověka. Právě materiál, z něhož byly nástroje vyráběny, tvoří nejdůležitější kritérium pro periodizaci lidských dějin v pravěku. Rozlišujeme tak tři základní období – dobu kamennou, dobu bronzovou a dobu železnou.*“ (Souček, J. 1995, s. 9) Dostupnost a schopnost člověka využít přírodní materiály zásadním způsobem určuje budoucí podobu pracovních nástrojů, práce samotné a její dělby mezi členy společnosti. Dalším významným faktorem, který Souček zmiňuje, jsou klimatické podmínky. Souček uvádí „*Pro toto období je typické střídání dob ledových a meziledových, ... Klimatické změny ovlivňovaly rostlinstvo i druhy zvířat, což zase působilo na vývoj člověka, na způsob jeho života i skladbu potravy. ... Co se týká způsobu získávání potravy, je paleolit¹ spolu s mezolitem² dobou, kdy lidé potraviny ještě nevyráběli, nýbrž živil se sběrem rostlinné stravy a lovem zvířat a ptáků, případně rybolovem.*“ (ibid.)

Z archeologických nálezů se předpokládá, že lidé tehdy putovali v tlupách a společně lovili velká stádní zvířata. Pozdější nálezy ale vypovídají o trvalejších sídelních místech. Souček předpokládá, že tehdy podoba dělby práce mezi mužem a ženou v tlupách vypadala asi takto: „*Muži se zabývali lovem, zatímco ženy a děti se věnovaly sběru jedlých plodů a kořínků*“ (Souček, J., 1995, s. 11) Podobně popisuje rozdělení činností mezi mužem a ženou u Cromagnonských³ lovců ve svém díle Mandelová a kol. „*Tito lidé, kteří nám již byli velmi podobní, žili v malých skupinách a nadále získávali obživu sběrem plodů a lovem; díky dokonalejším specializovaným nástrojům*

¹ **Paleolit** je v archeologickém členění vývoje člověka označováno období tzv. starší doby kamenné, období třetihor a čtvrtohor 2 mil. až 40 tis. let před naším letopočtem (Srov. Mandelová, H. a kol. 2001, s. 11)

² **Mezolit** je v archeologickém členění vývoje člověka označováno relativně krátké období tzv. střední doby kamenné, období postupného oteplování asi 10 tis. let před naším letopočtem (Srov. Mandelová, H. a kol. 2001, s. 13)

³ **Cro-Magnon** je název jeskyně (v překladu Magnonova díra) v oblasti Dordogne v Jižní Francii, kde byly objeveny pozůstatky pěti těchto lidí člověka druhu Homo sapiens sapiens. Podle tohoto místa se pak pro tuto formu druhu začal užívat název cromagnonci. (Srov. Mandelová, H. a kol. 2001, s. 12)

a pazourku¹, lepší technice lovu oštěpem, lukem a šípy a dalším dovednostem však dokázali ulovit i velká zvířata – jeleny, soby, medvědy i tehdy v Evropě žijící mamuty...Část obživy obstarávaly ženy sběrem plodů a rostlin. Také zřejmě sešívaly kůže jehlami z kostí. V činnostech nutných k životu pomáhaly i děti.“ (Mandelová, H., 2001, s. 12 a 13).

Způsob života člověka zásadně ovlivnily klimatické podmínky a prostředí, ve kterém žil. To co mu okolí nabídlo, se naučil zpracovat a využít. Člověk se mu přizpůsobil. Získal základní pracovní nástroje jako pěstní klíny, hroty harpun, čepele nožů, škrabadla a stavěl si obydlí. (Srov. Mandelová, H. a kol. 2001, s. 12) Lovil, řezal, vydělával kůže, šil, pletl košíky a vytvořil první sošky, malby a šperky. Muž byl lovec, který odcházel na dlouhé cesty za obživou a žena, zůstávala v blízkosti jeskyně, kde společně s ostatními ženami klábosila při sběru plodin.

1.3 Společenská dělba práce

O kousek dál v historii lidstva se dostaneme do období Neolitu². Neolit je obdobím, kdy po výraznějším oteplení začaly vysychat některé oblasti, ve kterých žila zvěř a lovci. Zvěř se z důvodu nedostatku potravy stěhuje dále na sever následována některými lovci. Ti nevědomky rozšiřují lidský rod do dalších a vzdálenějších oblastí světa. Ostatní lidé zvolí jinou taktiku, zvířata si ochočí. Jde o velmi významný krok v historii lidstva označovaný pojmem domestikace, nebo-li zdomácnění, přeměna divoce žijících zvířat v domácí. Někteří se navíc začnou zabývat pěstováním plodin a jejich úpravou. Všichni ti, co upustili od loveckého způsobu života, si navíc staví domy a stálá sídla. (Srov. Mandelová, H. s kol. 2001, s. 16)

Souček toto velmi významné období společenské dělby práce popisuje takto: „*Neolit – přechod k výrobě potravin velice urychlil vývoj lidského společenství, takže se někdy hovoří o tzv. Neolitické revoluci. Na několika místech na světě lidé nezávisle na sobě*

¹ **Pazourek** je druh křemene vhodný pro výrobu štípaných ostrých nástrojů (Srov. Mandelová, H. a kol. 2001, s. 12)

² **Neolit** je krátké období doby kamenné nazývané jako mladší doba kamenná; asi 9 tis. let před našim letopočtem (Srov. Mandelová, H. a kol. 2001, s. 17)

objevili možnost pěstování rostlin (zejména obilovin a luštěnin) a domestikovali zvířata. Jak již bylo řečeno, nejdříve k tomu došlo asi na přelomu 10. a 9. tisíciletí ... První zemědělci vypěstovali více plodin, než mohli dříve získat sběrem a domestikovaná zvířata byla jistějším zdrojem masa než lov, který však i nadále zůstal jedním ze zdrojů obživy. Zároveň se lidé naučili využívat mléko. Pěstování obilí vedlo k usedlému životu, k budování pevných obydlí, která lépe chránila před nepřízní počasí. Mohlo se tak narodit a dožít dospělosti více dětí. ...Usedlý život skýtal větší bezpečí, výroba potravin lepší obživu a lidé se proto dožívali vyššího věku. To všechno s sebou přineslo prudký nárůst počtu lidí, kteří si museli hledat nová území, kde by se užívali.“ (Souček, J. 1995, s. 12 a 13)

Jak se promítly tyto změny do podoby dělby práce mezi mužem lovcem a ženou sběračem? Někteří muži přecházejí od lovu k pastevectví, starají se o svoje stáda a věnují se výrobě nástrojů. Ženy pak od sbírání přecházejí k obdělávání pole a tkaní látek. Učebnice dějepisu se vcelku shodují na popisu neolitické revoluce jako na období dělby práce, kde muži připisují spíše roli pastevece, pracovníka na poli, lovce, stavitele domu či obránce majetku. Muž vyráběl keramiku, nástroje z kostí, ze dřeva a z kamenů. Starostí ženy pak měla být především péče o děti a dům, příprava potravy, práce na poli, sběr plodin, předení, tkaní a šití oděvů, ale i výroba nádob. Jak tomu však bylo ve skutečnosti? Můžeme se pouze domnívat a vytvářet si obrazy na základě několika nalezených a dochovaných artefaktů. Artefakty však těžko vypoví, kdo s nimi nakládal a koho pracovním nástrojem byly.

Je-li jedním z úkolů této kapitoly zmínit důležité okamžiky, které ovlivnily podobu dělby práce, zmíníme i objev metalurgie. Metalurgie umožnila získávání kovů z rud a jejich další zpracování, což způsobilo průlom ve společenské dělbě práce. Souček definuje toto významné období jako období „...rychlého rozvoje i příznivých klimatických podmínek, které umožňovaly i opakované sklizně, a také hojných ložisek kovů. Jejich zpracování prohloubilo dělbu práce – vznikla zvláštní vrstva řemeslníků, kovolitců a kovotepců (k nimž záhy přibýly další specializace) ... vedlo to k rozvoji obchodu a vzniku vrstvy obchodníků. Růst bohatství prohluboval sociální rozdíly, o čemž svědčí vybavení hrobů.“ I toto období přineslo změny v dělbě práce mezi mužem a ženou, ale autoři se o ní zmiňují spíše mimochodem. Souček např. uvádí „...Žena byla stále více omezována na působení v kruhu rodiny...význam muže vyplýval

z jeho úlohy ve výrobní činnosti (muži pečovali o stáda, orali, zpracovávali kovy a obchodovali) i při obraně proti nepřátelům.“ (Souček, J. 1995, s. 14).

Když se na skok zastavíme v době Homérské, jejíž časové zařazení však historiky rozděluje, neboť ji kladou někde mezi 800 až 600 let př. n. l. (Srov. Mireaux, 1980, s. 7), ocitneme se ve společnosti, kde platí stálý řád, spolupráce, vyšší soudržnost podmíněná dělbu práce. Tato naprosto patriarchální společnost je hluboce zakořeněna v půdě, která určuje rodovou strukturu a tvorbu společenských vrstev. Existence vrstev předurčuje i dělbu práce ve společnosti. Pro každou společenskou vrstvu, sociální zařazení, mělo přesně vymezené postavení a s ním spojené povolání jako např. věštcí, lékaři, zařikávači, básníci, rolníci, vojáci, sluhové, pastýři, rybáři, žebráci, jež jí příslušelo vykonávat. (Srov. Mireaux, 1980, s. 113-115)

Budeme-li vycházet z výše uvedených informací, jako z jistého obrazu té doby, pak by shrnutí této fáze dějin dělby práce pro ženy vyznělo jen nevýznamným posunem od sběru plodin k jejich pěstování, k zemědělství. Ženy jsou navíc stále více připoutávány k domovu, neboť se s usedlým způsobem života zemědělců a řemeslníků zvětšují a rozšiřují sídla a domácnosti. Přibývá péče o děti, kterých v souvislosti s bezpečnějším a kvalitnějším způsobem života přežívá a vyrůstá více než v dřívějších dobách. Naopak mužům se otevírají nové možnosti, věnují se pastevectví, zemědělství a později specializovaným řemeslům, obchodu a také válečnictví. Bylo to opět prostředí a jeho klimatické podmínky, které s oteplováním přineslo nové možnosti v zemědělství a současně zajistilo rozšíření lidí do nových oblastí světa.

1.4 Podoby a formy dělby práce

Dělba práce se v průběhu času a s novými objevy a vynálezy dále specializovala. Zásadně se však pro ženu (v domácnosti nebo v zemědělství) a muže (zemědělce, řemeslníka, obchodníka nebo válečníka) nic zásadního nezměnilo. Přesto společnosti lovců, sběračů, zemědělců a pastevců ještě v některých oblastech světa existují. Jsou buď na izolovaných územích, nebo ve fázi zániku. Co způsobilo a způsobuje jejich zánik? Odpovědí by mohla být např. „industrializace“, nástup strojní výroby, použití

neživých zdrojů, energie (páry, elektřiny). Počátek „průmyslové revoluce“ nalezneme v Anglii 18. století. Tato revoluce mění společnost v tom smyslu, že většina obyvatel již nepracuje v zemědělství, ale v továrnách nebo v úřadech. Důsledkem je daleko vyšší stupeň urbanizace, kdy naprostá většina lidí žije ve městech. (Srov. Giddens, A. 1997, s. 76) Přichází tzv. „technická dělba práce“, která přináší rozdělení práce na řadu dílčích operací či kroků v rámci jedné dílny, továrny nebo manufaktury. Výsledkem je výroba dosud nevídaného množství zboží. Negativní stránkou této výroby je stereotyp, monotónnost a vznik konzumu. Za otce konzumní společnosti je právem považován Henry Ford¹, který začal masově vyrábět automobily. Geist k „technické dělbě práce“ uvádí, že „...*Vývojem techniky a technologie dochází k přenesení pracovních úkonů na stroje, posléze dochází k automatizaci. Tím nastává postupně přesun z interpersonálních pracovních vztahů a dělby práce do oblasti vztahů intra – resp. interstrojových...*“ (Geist 1992, s. 65)

I věda zaznamenává svůj rozvoj dělby, charakteristický rozšiřující se specializací. De Candolle v *Histoire des Science et des Savants* uvádí, že „*Ještě na konci 18. století byly nutné vícenásobné charakteristiky v případě takových mužů, jakými byli Wolf, Halley, Charles Bonnet, neboť se proslavili v několika oblastech vědy a literatury. V 19. století se s tímto jevem již nesetkáme nebo jen velmi vzácně.*“ (De Candolle, 2. vydání, s. 263; citováno dle Durkheim, 2004, s. 40). Především 20. století je typické tím, že „*Vědec již nepůsobí ve dvou vědních oborech současně, ale často neobsáhne ani celý svůj obor.*“ (ibid.). S úzkou specializací vědních oborů jde ruku v ruce i dělba ve vzdělávacích oborech.

O „sociální dělbě práce“ mluvíme ve spojitosti se složitostí a variabilitou společenských vztahů. Současná doba přináší přehršel sociálních rolí, celý komplex rolí (manžel, otec, syn, vnuk, vedoucí, podřízený, host, atd.). Od každé s těchto rolí se očekává rolové chování, tj. určitý způsob chování a vystupování. Navíc toto chování musí být v souladu s očekáváním skupiny a společnosti, která je navíc velmi dynamická. Není proto divu, že občas z některé z těchto rolí doslova „vypadneme“ (vedoucí pracovník je také jenom člověk a při jinak vždy korektním jednání někdy vybuchne). Ani konflikt rolí není

¹ **Henry Ford** (1863-1947), Američan, průkopník automobilového průmyslu, automobilový závodník, podnikatel, prezident Ford Motor company (Srov. Pollard, M. 1996, s. 64)

ojedinělým jevem (častý je konflikt role matky při péči o nemocné dítě a role vedoucí pracovníce). (Srov. Kohoutek, 2004, s. 33)

Dělba práce přišla i s rozšiřováním osídlených oblastí, dostala podobu teritoriální. Jandourek ve svém Sociologickém slovníku zmiňuje dělbu mezi zeměmi v celosvětovém měřítku tzv. „mezinárodní dělbu práce“ (Srov. Jandourek 2001, s. 55, 56) Žádná společnost na Zemi již není úplně oddělena od ostatních. I ty nejbohatší země jsou závislé na zboží, které je vyráběno v zahraničí. (Srov. Giddens, A. 1999, s. 82-83) V tomto momentě by mohl následovat výčet dalších forem a podob dělby práce, to by však byl materiál na vypracování samostatné práce na toto téma.

1.5 Potřeba dělby práce

Každý z nás je něčím nadaný, má jisté schopnosti. Sami pociťujeme místa a oblasti, ve kterých se necítíme silní, jsme v nich nedokonalí. Pociťujeme potřebu tyto nedostatky vyplnit, nahradit, a proto je hledáme v kvalitách u druhých. Spojujeme se s druhými, spolupracujeme s nimi a vytváříme větší či menší dokonalé celky. Funkcí takového pojetí dělby práce je vytvářet mezi dvěma nebo více osobami pocit solidarity. Funkcí je také integrace, zajištění jednoty celku. Význam dělby práce dnes nabral zcela jiný význam, než její pouhé chápání ve smyslu ekonomickém. Dělba dostala rozměr mravní a platí i za hodnotu morální. Je jednou z podmínek existence společnosti. Takto vnímal dělbu práce již August Comte (Srov. Comte, *Cours de philosophie positive*, IV, 425; Durkheim, 2004, s. 60), který v ní viděl nejzákladnější podmínku života společnosti. Pro současnou hektickou, vědění, poznatky, zkušenostmi, objevy a informacemi přeplněnou dobu, je dělba práce nutností, drží společnost pohromadě. Jednotlivci již nejsou schopni zastat a obsáhnout všechny činnosti a tak se každý jedinec stává kouskem z velké skládačky funkčního celku.

Dělba a organizace je vlastně koordinace v čase a v prostoru, stejně jako rozdělení domácích prací mezi členy domácnosti. Postmoderní rodina a domácnost, nejmenší společenská jednotka, dnes čelí zvýšené pracovní zatíženosti, dostavuje se únava až vyčerpání. Důsledkem je např. zúžení rodičovské péče, která se omezuje

na zabezpečení materiálních požadavků. Domácnosti jsou také pod silným tlakem ekonomické náročnosti rodinného rozpočtu. Vybavení, spotřebiče, jídlo, oblečení, ale i zájmové činnosti a vzdělávací kurzy jsou spojeny s finanční náročností, což vyvolává tlak na vyšší zaměstnanost jejích členů. Dobrá organizace, dělba povinností mezi jednotlivé členy je proto naprostou nezbytností. Její nezvládnutí může být jednou z příčin vysoké rozvodovosti, vzniku neúplných rodin či poruch socializačního výchovného působení. (Srov. Mühlpachr 2011, s. 15-17)

2 Manželství a rodina

V osobním životě dnešního člověka jsou ústředním zájmem jeho vzájemné vztahy s druhými lidmi. Tyto vztahy, vazby vytvářejí tzv. sociální síť. Sociální síť charakterizuje její hustota (kolik lidí a na jakém prostoru), reciprocita (vzájemností vztahů), složení podle různých kritérií (věk, pohlaví, apod.), stabilita v čase či homogenita (podobností členů). Sociální síť a vzájemné vztahy v ní mají pro člověka nesmírný význam, zajišťuje vzájemnou interakci a poskytuje sociální oporu v náročné, zátěžové a tíživé životní situaci jedince. (Srov. Novotný 2009, 66-69) Každý vztah má svoji dynamiku, je proto třeba na něm aktivně pracovat, zkvalitňovat ho, posilovat, přiživovat. Mezi blízké vztahy patří vztah s rodiči, s přáteli a také vztah milostný. Vztah, který je završen sňatkem, uzavřením manželství, založením rodiny, vytvořením si vlastního domova a osobité domácnosti. V této kapitole se proto pokusím vymezit pojem manželství a rodina. Projdeme se po vývojové linii těchto institucí, zavítáme do několika kultur odlišných od kultury západní a pokusím se zachytit jejich současnou podobu.

2.1 Definice manželství a rodiny

Manželství lze definovat jako právní vztah zavazující muže a ženu ke společnému životu. Sama společnost si vytváří normy, podle kterých manželství vzniká, probíhá a zaniká. (Srov. Jandourek 2001, s. 148)

Např. Geist jednoznačně přiznává, že „...vzhledem k mnoha formám a typům, které měl a má v dějinách a různých kulturách sociální útvar, nazývaný „manželství“, není možno podat adekvátní vymezení. Velmi obecně a se značnou licencí lze říci, že je sociálně sankcionovaným institucionalizovaným sexuálním vztahem dvou nebo více jedinců zpravidla opačného pohlaví, obvykle s úmyslem založit rodinu...Manželství hraje v rozdílných kulturách a dějinných obdobích různou roli a je realizováno různými formami (koupě, loupež, dohoda apod.); jeho formy a význam souvisí velmi úzce s hodnotovým systémem příslušného sociálního útvaru“ (Geist 1992, s. 211-212)

Uzavření manželství je krokem ke vzniku rodiny, o které Maříková et al. říká: „*Starší Řekové neznali pojem rodina v našem smyslu, nahrazovali jej buď pojmem „oikos“, což je spíše rodinné hospodářství (zejména u městských států bylo udržení stabilního počtu těchto hospodářství významné z důvodů ekonomických a vojenských), nebo pojmy „anchisteia“ či „syngeneia“, které postihují spíše příbuzenství, ale také majetkové společenství s dominantním postavením otce-občana (jeho základní povinností bylo dát syny starší než 18 let zapsat do demu a tím z nich učinit občany). Paralelní římská „familia“, která je etymologickým základem pro „rodinu“ v mnoha jazycích, se skládala z rodičů a dětí popř. manželů a manželek dětí), ale také otroků, kteří náleželi k majetku rodiny. Podle Starého zákona splývá rodina s širším příbuzenstvím (původní hebrejščina nerozlišuje mezi pojmy rodný otec a předek, bratr a bratranec, sestra a sestřenice). V českém jazyce etymologie pojmu rodina vede k podstatnému jménu „rod“ a ke slovesu „rodit“. Tím je naznačena jednak těsná souvislost rodinné skupiny s rodem jako početnější skupinou příbuzných, kteří se považují za potomky společného (rodného) předka (po otcovské i matčině linii), jednak to, že nejdůležitější činností, kterou rodina vykonává, je rodit potomstvo.“ (Maříková, H. a kol. 1996, s 942)*

Rodina je skupina osob spojená příbuzenskými vztahy a vychovávající děti. V souvislosti s rodinou hovoříme o příbuzenských vztazích. Příbuzenství vzniká sňatkem nebo pokrevními vazbami v otcovské nebo mateřské linii. Sňatkem dvou partnerů vzniká manželství, což je posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci. (Srov. Giddens A. 1999, s. 156)

Kraus při vymezení pojmu rodina cituje některé další autory, kteří uvádějí, že „... rodina je chápána jako strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí (Plaňava, 1994). V každém případě je to přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné a přejímá to, co v něm je připraveno rodiči (Předka, 1983).“ (citováno dle Kraus et al. 2009, s. 33)

Vymezení pojmu rodina může být různorodé. Záleží na tom, z pohledu jakého oboru bude tento pojem uchopen. Právnícká literatura ji např. považuje za rodinnou kolektivitu, která je základním článkem společnosti. Sociologové hovoří o sociální instituci nebo o sociální skupině. Sociální psychologové zase preferují pojem primární

skupina. Pedagogové kladou důraz na výchovně-socializační funkci rodiny a ekonomové ji zase považují za výrobní nebo spotřební jednotku. (Srov. Kraus et al. 2001, s. 78)

Kraus ve svém díle *Člověk – prostředí – výchova* vymezuje některé další pojmy, které jsou pro snadnější uchopení této práce významné. Uvádí, že **nukleární** rodina, je rodina tvořená párem rodičů a dětmi. Naopak rodina **rozšířená** zahrnuje i blízké příbuzné, prarodiče, strýce a tety. Rodina, ve které člověk vyrůstá jako dítě, je označována jako rodina **orientační**. **Prokreační** rodinou je pak rodina, kterou člověk sám zakládá. (Srov. Kraus et al. 2001 s. 78-79)

2.2 Vývoj podoby manželství a rodiny

Manželství a rodina prošly od počátku své existence celou řadou podob. Autoři, kteří je ve svých dílech vykreslují a blíže se věnují dávným dobám, čerpají především ze zpráv dobových cestovatelů a etnografů o životě přírodních národů. (Srov. Možný 1999, s. 26) Tyto národy, totiž jakoby se zastavily v čase a odolaly novým tendencím moderní a postmoderní civilizace. Zachovaly si tak něco málo z toho, co zde mohlo dříve platit a fungovat.

Začneme-li pohledem do prvobytně pospolné společnosti, narazíme na rodové zřízení a to buď typu „matriarchát“ nebo „patriarchát“. Kosven ve svém díle *Matriarchát* uvádí: *„Období matriarchátu je tedy raným vývojovým obdobím organisované prvobytně pospolné společnosti. Odpovídají mu proto rané, primitivní formy hmotné kultury a hospodářství, nejstarší formy manželství, společenských vztahů a duchovní kultury. S rozvojem výrobních sil je matriarchát po značně složitém procesu přeměny vystřídán patriarchátem, obdobím otcovského rodového zřízení, v němž vládnoucí hospodářské a společenské postavení přechází na muže. Těmito dvěma etapami prochází společenský vývoj veškerého lidstva.“* (Kosven 1952, s. 11) Matriarchátem je označována historická fáze společnosti, která navazovala na fázi promiskuity a předcházela období patriarchátu. Dle Jandourka *„Žena měla v matriarchátu vůdčí místo v politice a společnosti“* (Jandourek 2001, s. 152) dle Maříkové et al. jde o „...typ společenské

organizace, ve které žena hraje rozhodující úlohu ... jediným rozeznatelným příbuzenským vztahem byl vztah matky a dítěte a celou společnost kontrolovala stařešina ... Později byl matriarchát spojován s kultem „matky země“ v některých zemědělských společnostech, kde hrály ženy významnou úlohu ideologickou, sociální, ekonomickou.“ (Maříková et al. 1996, s. 599) Ovšem otázka, zda někdy hrály ženy v rodině vedoucí úlohu, zůstává nezodpovězená. Neboť myšlenka existence matriarchátu se opírá zejména o nálezy tzv. Venuší, hliněných sošek žen, jež zvýrazňovaly mateřské atributy. (Srov. Matoušek 1993, s. 14)

Stadium rané společnosti následující po matriarchátu byl patriarchát presentovaný jako „...společnost, kde muž – hlava rodu má jediný přístup k ženám a veškeré sociální vztahy vyplývající z příbuzenství se vztahují k otci.“ (Maříková et al. 1996, s. 759) Geist k patriarchátu uvádí, že „V dílech starších autorů byl převážně používán pro označení (nad)vlády mužů, především starších (tzv. princip seniorátu, androkracie¹) v rodině, dále pro patrilineární původ, typ dědění, příslušnost ke skupině, zařazení do sociální pozice (status)...patrilineární původ (tj. děti přísluší skupině otcově) ... dědění majetku a posloupnost nástupnictví se děje po otcovské větvi ...“ (Geist 1992, s. 74)

Řecká společnost doby Homérské zase jako hlavu rozsáhlého rodinného společenství, širokého rodu, jenž se nazývá genos, uvádí krále. „Genos je především soubor rodin, které všechny odvozují svůj původ v mužské linii od jednoho společného předka, které nosí společné totéž jméno, vytvořené podle tohoto předpokládaného předka nebo podle jeho funkce, a které uctívají tohoto dávného hérao společným kultem.“ (Mireaux 1980, s. 37) Manželství v době Homérské mělo charakter smlouvy, která ženě zaručovala vysokou vážnost v mužově domě. Žena nebyla vlastnictvím muže, měla jistá práva a stále zůstávala pod ochranou rodu z otcovy strany, a proto se muž ze strachu ze msty vyvaroval trestání manželky. (Srov. Mireaux 1980, s. 121, 151) Přesto měli muži v rodinách velmi silnou a neotřesitelnou pozici, jež z nich činila soudce i vykonatele v jedné osobě. „Trestné činy spáchané v domácnosti dcerami, služkami a služebníky nebo chlapci, kteří pro svůj věk ještě podléhají výlučně otcovské moci, trestá přímo otec rodiny, který má při obzvlášť těžkém provinění moc nad životem a smrtí viníka. Nemravné chování dcery se trestá smrtí nebo vyhnanstvím. ... manželka může být

¹ „Androkracie je typ sociální organizace, založené na mužské (nad)vládě“ (Maříková et al. 1996, s. 28)

usmrcena nebo vyhnána pro cizoložství, ale za prosté odepření poslušnosti je pro ni stanoven jen trest bičování. Zavraždění manžela má přirozeně za následek popravu vinice, kterou vykonává nová hlava rodiny.“ (Durkheim, 2004, s. 40) Tato nerovnost moci ovšem není pouze otázkou doby homérské, je realitou mnohých dějinných období a kultur naší společnosti.

Např. ve Spartě, nezávislém městském státu Řecka, byl muž ke sňatku nucen. Neženil se z lásky, ale aby měl mužského potomka, který by udržoval rodinný kult. Sparta byla věhlasná svým pravidelným a dobře organizovaným vojskem. Spartský chlapec byl při narození prohlédnut a bylo rozhodnuto, zda bude vychován nebo zemře v roklí. Doma se učil spokojit se s prostým jídlem, nebát se tmy a být sám. V sedmi letech odcházel z domova na vojenský výcvik, ve dvaceti se stal dospělým občanem a členem jedné ze spartských družin. Pokud nebyl Spartan na válečné výpravě, trávil čas sborovými tanci, hostinami, lovem, cvičením a rozhovory. Věk, od kterého mohl žít dospělý Spartan doma se svou ženou, není přesně zjištěn, ale rozmlouvat na tržišti mohl od třiceti let. (Srov. Sekunda 2008, s. 3-12) Žena ve Spartě pečovala o řádný chod domácnosti, a co bylo za zdmi domu, nemělo se jí týkat.

Ve starověkém Římě byla instituce rodiny vysoce ceněna, proto v římském právu rozlišovaly dva druhy sňatku. Sňatek přísný, kdy žena přecházela do péče manžela a volný, kdy zůstávala v péči otce. Nemajetné ženy mohly v Římě pracovat např. jako švadleny, porodní báby, kojné, kadeřnice, obchodnice, vychovatelky a záznamy dokonce hovoří o čtyřech lékařkách. Nesměly však pracovat v oblasti práva a bankéřství. Majetné ženy spravovaly svůj majetek a mohly se účastnit politického života. (Srov. Matoušek 1993, s. 16-18)

Období středověku nám přiblíží kroniky nebo archeologické nálezy. Z nich se dozvídáme o Slovanech, kteří v době pohanských měli více žen. Proti tomu se však staví křesťanství. Podoba středověké rodiny je zemědělská. Žije na venkově a pracuje na půdě, ekonomicky je doslova závislá na klimatu. Rodiny pěstují dobytek a provozují řemeslo, jsou až na výjimky výrobní jednotkou. Děti se na budoucí povolání připravují v rodinách, i když ne obvykle ve vlastních. Běžné je soužití širších rodin generací. V rodinách žijí i neprovdané dcery a neženatí muži, učedníci a tovaryši, kteří nejsou pokrevně příbuzní. Trvá vedoucí postavení muže a podřízená role ženy a vysoká

oddělenost jejich rolí. (Srov. Matoušek 1993, 20-21) I ve městech se ženy velmi aktivně podílejí na hospodářském životě. Našli bychom je v krámcích či v dílnách, jde o úzké společenství obou partnerů, i když hlavní odpovědnost obvykle připadá manželovi. Ale i ženy neprovdané, vdovy provozují ke své obživě řemeslo, které si zvolí. Např. ve Frankfurtu seznamy povolání mezi lety 1320 až 1500 uvádí 65 povolání vykonávaných výhradně ženami, proti 81 povoláním vykonávaných výhradně muži a 38 těch, kde jsou zastoupena obě pohlaví. (Srov. Pernoudová 1995, s. 169)

Manželské svazky vznikaly na základě koupě, loupeže, obchodu, směny, dohody apod. a rodiny měly různě organizované rodinné vztahy. Od 16. století rodina začíná procházet posledními fázemi svého vývoje. Poměrně malé domácnosti udržují úzké vztahy s komunitou příbuzných. Jejich středobodem nejsou citové a vztahové závislosti a pohlavní styk je spíše nutnost ke zplození dítěte. Volba partnera není svobodnou volbou, ale volbou rodičů, příbuzných nebo celé obce. Od poloviny 17. století, a spíše ve vyšších vrstvách, je nukleární rodina zřetelně vymezenou jednotkou, kde roste význam mateřské a rodičovské lásky, ale současně roste autoritativní moc otce. Pak se objevuje podoba rodiny, jak ji známe dnes. Rodina spjatá úzkými citovými vazbami, která ve svých domácnostech vytváří prostor pro soukromí a soustřeďuje se na výchovu dětí. Manželství jsou uzavírána na základě osobní volby, jež vychází z lásky a sexuální přitažlivosti. (Srov. Giddens A. 1999, s. 157-158) V moderní době se vztahy dále upevňují, přibývá závazků. S uzavíráním manželství je spojena řada rituálů a vyžaduje se manželská věrnost, neboť nejde o svazek krátkodobý.

2.3 Exkurz do odlišných kultur

V různých kulturách světa se i dnes setkáváme s velmi odlišnými a rozličnými formami manželství, rodin a domácností. Především v Asii, Africe či Oceánii si zachovaly svoji tradiční podobu. Většina původních podob ale byla ovlivněna šířící se západní kulturou nebo dokonce vlivem centralizovaných vlád, které se intenzivně snaží např. v Číně a v Mongolsku měnit podobu rodiny. Tyto vlivy mají tendenci posilovat význam nukleární rodiny a tím dochází k poklesu významu rozšířených rodin. Podporována je svobodná volba manželského partnera a stále více se projevuje právo žen při této

volbě. Ubývá příbuzenských sňatků, prosazuje se větší míra sexuální svobody a všeobecně se rozšiřují práva dítěte. Všechny tyto změny probíhají na různých místech různou rychlostí a intenzitou. V mnoha kulturách tak stále přetrvává rozšířená rodina a tradiční formy rodinného života. (Srov. Giddens 1999, s. 158)

Manželství v Africe má většinou charakter polygamního svazku¹ dvou rodů, ale v africkém Kongu a Zairu se vyskytuje i polyandrie². Manželství a rodina zde mají především ekonomické poslání. Žena musí být manželkou, matkou a pracovní silou. Muž musí podělit všechny manželky stejnou přízní a oplodnit je. Avšak s růstem vzdělanosti se tento postoj mění, projevuje se ekonomické myšlení a výhodnost menší rodiny. Jedno dítě z rodiny je vysláno na studia, upřednostňují se chlapci, dívky pomáhají s domácími pracemi nebo pracují v pomocných profesích. (Srov. Hungr 2006, s. 93)

Příkladem silného postavení muže v čele rodiny je tradiční čínsko-japonská kultura, kde má rodina silný patrilineární charakter. Za členy rodiny byli považováni jen potomci z otcovy strany. Muž byl hlavou rodiny, disponoval s rodinným majetkem, trestal její členy a při závažných deliktech je mohl i usmrtit. Synové museli otce plně respektovat. V tradiční čínsko-japonské kultuře mohl manžel uzavřít formální manželství jen s jednou manželkou, šlo o záležitost celé rodiny. Jeho smyslem bylo upevnit poslušnost rodu a rodového jména. Až od poloviny 19. století, kdy Čína a Japonsko podlehly cizím vlivům, nejvíce evropským, byly zrušeny některé původní tradice. Mizí koncepce velké rodiny vedené hlavou-mužem a uzavírání manželství se stává soukromou záležitostí. V Číně byla v roce 1950 zrušena polygamie. (Srov. Hungr 2006, s. 68-79)

Tradice islámské kultury zase hovoří o vzájemném naplnění a seberealizaci muže a ženy, kde jde o lásku a mír, soucit a vznešenost, pohodlí a naději. Jde o oboustranný náboženský svazek, který vzniká písemnou dohodou obou manželů. Polygamie má jistá omezení, muž musí ženu především materiálně zabezpečit a žena může vlastnit majetek, jež získala před uzavřením manželství. (Srov. Hungr 2006, s. 68)

¹ Polygamie je manželství s více partnery; muže s několika ženami (manželkami) (Geist 1992, s. 280)

² Polyandrie je manželství s více partnery; ženy s několika muži (manželi) (Geist 1992, s. 280)

V hinduistické kultuře muž žije v polygammním manželství a ženu dostává darem od rodičů. Žena je jeho vlastnictvím a má pouze právo na výživu. Navíc mají manželky mužů ve vyšších kastách povinnost nechat se pohřbit společně se zemřelým manželem. (Srov. Hungr 2006, s. 84)

2.4 Současné podoby manželství a rodiny

„Dnešní manželství je poznamenáno převahou individuální svobodné volby partnera, často motivované citovým vztahem, láskou. Vliv rodičů na tuto volbu, jejich rozhodující úloha jsou systematicky potlačovány, i když existují stejně jako další sociální bariéry a regulativy.“ (Maříková et al. 1996, s. 590)

Moderní rodina ve svém vnitřním životě aplikuje spíše demokratické principy než autoritativní model postavený na paternalismu¹, který se považuje za typický pro historii tzv. západní civilizace.“ (Maříková et al. 1996, s. 943)

Jaká je podoba manželství a rodiny České republiky? Monogamnost je u nás stanovena zákonem. Vzhledem k vysoké rozvodovosti, je nutné tuto legislativní úpravu doplnit vysvětlením, že jedinec může za život vystřídat více partnerů, ale nesmí je mít současně. Předpokládá se, že podmínkou sňatku je romantická láska a vzájemná osobní přitažlivost. Rodina je obvykle patrilinéární v tom smyslu, že děti dostávají jméno po otci. Rodiny jsou nelokální tzn., že se stěhují na nové místo a zakládají si nové domácnosti. Rodina má nukleární charakter, což ovšem neznamená izolaci od ostatních příbuzných. (Srov. Giddens 1999, s. 160)

Proměny a současnou tvář rodiny ovlivnila celá řada skutečností. Výše v textu již byly zmíněny vysoké nároky kladené na současnou rodinu např. časová zaneprázdněnost. Některé její funkce proto přebírají jiné instituce, kterými jsou např. školská, kulturní či volnočasová zařízení. Legalizace partnerského svazku již není podmínkou rodinného života, a tak se spolu se značnou volností mezi partnery zvyšuje počet rodin

¹ Paternalismus – ve vztahu k rodině, jde většinou o dominantní uplatnění role otce v rodině a v systému příbuzenství (i ve variantách „praotce, „stařešiny“, „otec rodu“) (Srov. Maříková, H. a kol. 1996, s. 942)

bez uzavření manželství. Z důvodu objektivních (emancipace, ateismus) či subjektivních (emoce) dochází i k nárůstu rozvodovosti. Ekonomická náročnost kladená na rodiny je příčinou klesajícího počtu dětí v rodinách. Ubývá nechtěných těhotenství a plánovaná rodičovství jsou odsouvána do pozdějšího věku žen. Partneři se rodiči stávají ve vyšším věku a prarodiče vzhledem ke změnám v důchodové praxi nemohou převzít jejich funkci, neboť sami ještě pracují. Přibývají dvoukariérová manželství a větší časová náročnost pracovního procesu přináší méně času na rodinu a fungování domácnosti. (Srov Kraus 2001 s. 83-84) Tento výčet není konečný, je toho ještě mnoho s čím se musejí potýkat současná manželství, rodiny a domácnosti.

„Hovoří se o krizi manželství, která vyvolává krizi rodiny. Opakované sňatky svědčí o tom, že manželství jako reálně prožívaný rodinný stav má stále vysokou individuální i společenskou hodnotu, a to přesto, že moderní společnost legitimovala i tzv. nesezdaná soužití. Lidé většinou preferují právně legalizované manželství, protože v něm vidí větší záruku vzájemné odpovědnosti, životní jistotu a ekonomický i společenský základ výchovy dětí, resp. fungování plnohodnotné rodiny.“ (Maříková, H. 1996, s. 591)

2.5 Význam manželství a rodiny pro člověka

Ať už mělo uspořádání společnosti, manželství, rodin či domácností v čase různé podoby, vždy byl jistý důvod a smysl, proč tomu tak bylo. Aby jedinec přežil, aby uspokojil všechny své potřeby, přizpůbil se, a pak byl úspěšným. Podobně je tomu i dnes. Nejen podoba rodiny, ale i vztah muže a ženy se musel přizpůsobit době.

Při reprodukci živého tvora vzniká příbuznost. Příbuzenské a klanové vazby byly pro člověka kritériem pro vznik primitivních společností. Možný říká, že *„Příbuzenská organizace je pro člověka podstatná od prvního okamžiku, kdy zakládá jakkoli primitivní společnost a, jak ukázal přesvědčivě Claudie Lévi-Strauss, už v Myšlení přírodních národů (La pensée sauvage /1966/ česky/1971/) je organizováno v podstatné míře kolem snahy pochopit a v symbolech vyjádřit a komunikovat genealogické struktury a příbuzenské a klanové vazby.“ (Možný 1999, s. 23)*

Každé spojení bylo a je něčím důležité, mělo a má význam, přinášelo a přináší prospěch. Rodina a pokrevní příbuzenství jsou silným motivem k soudržnosti. O významu a síle příbuzenských vztahů pojednává ve svém díle *Morální zvíře* Wright, který za hnací motor považuje tzv. „sobecké geny“. Ty nás nutí starat se a bdít nad našimi dětmi či dětmi našich sourozenců. Jde čistě o to, že jsou nositeli našich genů, tedy nás samých. Smysl a zisk je zaručen v pokračování rodu. Proto se muži ze všech sil snaží šířit svůj genetický materiál a ženy zase hledají vhodné muže, kteří dokáží ochránit je a jejich potomstvo.

Ale i vztahy nepříbuzenské směřují k soudržnosti. Durkheim uvádí, že *„Zasáhly však i další faktory: susedství v materiálním smyslu slova, solidarita zájmů, potřeba spojit se v boji proti společnému nebezpečí nebo prostá potřeba jednoty mohly být velmi silnými důvody ke sblížení.“* (Durkheim 2004, s. 19) Rodinu pak označuje za kompletní společnost, která však ztrácí svoji dřívější jednotu a nerozdělitelnost. Ztrácí svoji účinnost, neboť lidé stále více času tráví mimo domácnost. Dříve šlo o profesní rodinu, která vykonávala řemeslo z generace na generaci. Dnes tomu tak není a rodina ztrácí zásadní vliv na člověka. (Srov. Durkheim 2004, s. 20-21)

I přes signály o úpadku manželství a rodiny potřeba interakce a potřeba někam patřit nezmizela. Do vztahů stále vstupujeme s jistým očekáváním, doufáme v zisk. Ziskem může být pocit jistoty, sounáležitosti, lásky či možnost realizovat se. V každém vztahu by však měla být rovnováha mezi tím, kolik dáváme a kolik dostáváme. I vztah muže a ženy by měl být vyrovnaný, pak v něm oba partneři zůstanou. Není-li vztah vyrovnaný, cítí jeden z partnerů potřebu jej opustit. Řešením je společně rovnováhu nastolit, nebo ze vztahu odejít. V Globálním měřítku byla signálem žen, o potřebě nastolit rovnováhu ve vztahu muže a ženy, ženská hnutí (women's movement). Stručně tato hnutí shrnuje ve svém díle Křížková a Pavlica slovy: *„V nejjobecnější rovině představuje ženské hnutí kampaň za práva žen, jejíž počátky a první projevy se dají vysledovat v Evropě 17. století. Tehdy šlo především o prosazování obecného práva žen na vlastnictví majetku a o zpřístupňování vyššího vzdělání ženám. Později, především v 19. století, se ženské hnutí začalo orientovat na zisk volebního práva ... Po zisku volebního práva se ve 20. století ženské hnutí zaměřilo na prosazování rovných sociálních a ekonomických příležitostí mužů a žen.“* (Křížková et al. 2004, s. 16)

Ať už manželství, rodina i domácnost v postmoderní době čelí silnému tlaku spojenému se změnou hodnot a norem, intenzivnímu vlivu médií, sociální izolaci, sekularizaci, konfliktu generací, mnohotvárnosti, mnohoznačnosti a pluralitě názorů, stále jsou centrem a dějištěm mnoha potřeb a činností člověka. Kraus et al. činnosti rodiny shrnují takto, „...zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, všetěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.“ (Kraus et al. 2001, s. 79)

Plní celou řadu funkcí, jejichž význam se v dynamické společnosti může měnit. Mohou oslabovat či dokonce mizet, mohou posilovat a rozšiřovat se. Biologicko-reprodukční funkce zůstává pro společnost významná tím, že zajišťuje její stabilní reprodukční základnu. Sociálně-ekonomická funkce rodiny je významná pro rozvoj ekonomického systému společnosti. Členové rodiny se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry při výkonu své práce. Jednotlivé domácnosti jsou spotřebiteli, na nichž je trh závislý. Rodina stále nepřestává být nejvýznamnější sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu prostředí, osvojovat si návyky, způsoby chování, hodnoty, normy, hovoříme o funkci socializačně-výchovné. (Srov. Kraus et al. 2001, s. 79-80)

3 Domácnost

Domácnost, to je každodennost. Domácnost je místo, kde se odehrává pestrá škála sociálních interakcí. Domácnost má své zvyklosti a rituály. Některé se každodenně opakují, jiné se liší s ohledem na to, zda je pracovní den či víkend. Domácnost je místem stability, jistoty, bezpečí, a to jak ve smyslu materiálním, tak ve smyslu psychickém. V domácím prostředí odpočíváme, relaxujeme, spíme, trávíme volný čas, pracujeme apod. Čím kvalitnější toto prostředí bude, tím kvalitnější budou výsledky činností, které zde realizujeme. Nedílnou součástí jsou její členové, kteří nám pomáhají, učíme se od nich a oni od nás, jsme si navzájem vzory, sdílíme s nimi svoje starosti i radosti, znají nás a umějí nás „přečíst“. Tato kapitola je věnována domácnosti a představuje několik definic různých autorů. Seznamuje nás s hlavními propagátory domácích prací a jejich rolemi. Nabízí komparaci naší kultury s odlišnými kulturami a závěr shrnuje její význam pro člověka.

3.1 Vymezení pojmu

Kde se vzala „domácnost“ a kdy vzniká? Autoři Velkého sociologického slovníku vznik domácnosti spojují s uzavřením manželství. *„Uzavřením manželství většinou vzniká i zcela nová domácnost, což je ekonomická jednotka, která vyžaduje společné hospodaření. Někdy přerůstá ve výdělečnou jednotku, kde je důležitá dělba pracovních rolí manželů. Ale i v běžné rodině je dělba manželských rolí nezbytná a většinou všestranně zajišťuje koordinovaný chod této primární společenské skupiny, zahrnující především péči o děti (zodpovědnost za ně), ale často i péči o staré a nemocné příbuzné.“* (Maříková et al. 1996, s. 590)

Domácnost tvoří společenství osob v ohraničeném prostoru, který je vymezen vůči prostoru veřejnému. Maříková et al. vysvětlují rozdílnost veřejného a soukromého prostoru takto: *„Svým účelem je domácnost protikladná prostoru vymezenému pro společenské rituály, svátky a obřady, což je prostor veřejný, zatímco domácnost je prostorem soukromým...garantuje realizaci a elementární chod skupinových činností, jako je příprava jídla, spánek, odpočinek aj....“* (Maříková et al. 1996, s. 218).

Domácnost je také často definována jako vymezený prostor, jako skupina členů, kteří do tohoto prostoru patří, a také jako soubor činností, které zde probíhají. Domácnosti mají svoji konkrétní podobu, vzhled a vybavenost. Maříková et al. k vybavenosti domácnosti uvádějí: „Z hlediska sociologického je důležité znát i vybavenost domácnosti, tj. skladbu předmětů a věcí, které jsou v domácnosti používány k zajištění jejího chodu i k trávení volného času jejími příslušníky. Úroveň a charakter vybavenosti jsou dány stupněm ekonomického rozvoje společnosti, sociální diferenciací a životním stylem. Zároveň jsou výsledkem individuálního resp. skupinového způsobu a míry přejímání kulturních vzorů z bližšího i vzdálenějšího sociálního prostředí a vlastních modifikací odvíjejících se od osobních hodnot, vkusu apod. Možnost individuálního ztvárnění vybavení i chodu domácnosti z ní vytváří autonomní „vnitrosvět“, k němuž se váže pocit soukromí a domova. Celkově platí, že nákladnější vybavení domácnosti zpravidla znamená i vyšší společenské postavení domácnosti nebo rodiny. V historickém průřezu lze sledovat růst nároků na vybavenost domácností i jejich spojování se sociálním postavením a sociální prestiží. Vzhledem k tomu, že lze najít pozůstatky předmětů, které tvořily součást fyzického prostředí lidí, je možné provést historickou rekonstrukci vybavenosti domácnosti. Z ní se pak většinou provádí rekonstrukce rodinných i dalších společenských vztahů. Ale i při zkoumání postavení a života současné rodiny se většinou postupuje od zkoumání domácnosti. Z její velikosti, sociálního složení, vybavenosti, příjmů atd. se usuzuje na charakter rodiny“ (Maříková et al. 1996, s. 218)

Pojem domácnost se může v některých momentech překrývat s dalšími pojmy jako je rodina, domov, ale i obec či vlast. Jde o jedno místo, kde jedinec stráví delší období svého života. K tomuto místu a k lidem, kteří zde žijí s ním, si vytváří hluboký citový vztah.

3.2 Odlišné podoby domácností a postavení žen v nich

Každá doba a odlišné podmínky prostředí formovaly jiné způsoby života, jiné formy manželství, podoby rodin a jejich domácností, tak např. v době Homérské byly domy rodin centrem řemeslné výroby. V domě se vyrábělo náradí, nábytek a prováděly

se drobné stavební práce na domě. Žena nebyla v domě uzavřena, měla volnost pohybu a chodila volně po městě. Jistá volnost mimo dům však kontrastovala se spoutanou pozicí v domácnosti, neboť doma se musely ženy podříditi jistým pravidlům. V palácích měly pečlivě oddělené komnaty, kde odpočívaly a vykonávaly drobné práce. Jedlo se odděleně a až ve chvíli, kdy se dojedlo, připojily se ženy k mužům a k jejich rozmluvě. Všechny ženy, dokonce i vládkyně, byly domácí založené, neboť samy předly, tkaly a vyšivaly. Dbaly, aby v domě vše fungovalo a byl dostatek pohostinnosti. (Srov. Mireaux 1980)

V afrických zemích, kde převládá polygamie, si manželé na veřejnosti neprojevují přízeň. Muži mají přesně vymezené pracovní povinnosti. Patří k nim stavba chaty a sýpky, výroba a oprava nářadí, tvorba stezek k chůzi, lov a sklizeň úrody a všechno okolo medicíny. Povinností muže je souložit za účelem plození dětí. Muž si musí ženu doslova zaplatit, či odpracovat, teprve pak má nárok na její reprodukční a pracovní schopnosti. Navíc musí muž podělit všechny ženy stejnou přízní. V případě rozpadu svazku, žena odchází a děti případnou rodu muže. Povinností ženy je rodit děti. První žena má privilegované postavení, neboť rozděluje práci ostatním ženám a může být i mužovou důvěrníci a rádkyní. Žena stejně jako její muž má také své přesně vymezené povinnosti. Ženy vaří, uklízí, pečují o děti, mají na starosti zásoby vody a dříví, polní práce či některá řemesla jako hrncířství a barvířství. Pokud žena na tržišti prodá např. vajíčka, drůbež nebo zeleninu, jde podle tradičního práva zisk do její kapsy. (Srov. Hungr 2006, s. 90)

V tradiční čínsko-japonské kultuře bylo postavení ženy v domě podřízené a nerovné. Nejdříve byla podřízena poslušností a úctou rodičům a později manželovi a jeho rodičům. Nemohla mít žádný majetek, kromě osobních věcí. Ženě náleželo místo uvnitř domu, mimo domov vycházela pouze ojedinele. Jejím úkolem byly všechny domácí práce – vaření, praní, šití, úklid a péče o děti. Jediné čeho mohla žena dosáhnout, byly jisté neformální pravomoci v chodu domácnosti. Manželce hlavy rodiny byly podřízené všechny ostatní ženy. Zvláště bezprávné postavení měla konkubína, která nikdy nebyla přijata do rodiny. Naopak muž byl hlavou rodiny, disponoval rodinným majetkem, trestal její členy a při závažných deliktech je mohl i usmrtit. Synové museli otce plně respektovat. (Srov. Hungr 2006, s. 68-79) Bylo by možné zastavit se i v dalších koutech

světa a kulturách a našli bychom celou řadu odlišností. To by však zabralo značně velký prostor této práce.

3.3 Funkce domácnosti

Od pradávna se členové rodu sdružovali z důvodu přežití, pro ochranu svých společných zájmů, ale i pro usnadnění realizace činností. Historicky vznikla domácnost z pudu sebezáchovy a potřeby mít vlastní teritorium. Omezený prostor jeskyně, chýše, chatrče nebo domku do značné míry ovlivňoval chování lidí v tomto prostoru, především pak chování reprodukční. Exkomunikace, vyhoštění z tohoto prostoru bylo trestem nejvyšším, neboť se mnohdy rovnalo rozsudku smrti.

Úkolem členů domácnosti je zajistit rovnováhu příjmů a výdajů s ohledem na potřeby členů a to nejen po materiální stránce, ale i po stránce emoční. Díky efektivní dělbě práce a povinností vytvářejí dobře fungující společenskou jednotku s řadou funkcí. (Srov. Jandourek, J. 2001, s. 65)

Každá domácnost má svoji dynamiku, mění se a vyvíjí podle zavedeného modelu dané kultury. Domácnost prochází určitými vývojovými stádii, vzniká, plní své funkce a po odchodu dětí do vlastních domácností se pomalu rozpadá, až zanikne. Má také schopnost se přizpůsobit a měnit své složení, pokud je to nezbytné pro zajištění stability a další fungování. Potřeba změny v domácnosti je často odrazem změn v uspořádání společnosti. Samotné bydlení, které má svoji autonomii, v sobě nosí jistý typ vztahové struktury soužití. Existují rodiny teritoriálně rigidní, které uspořádání bytu nemění ani ve významných vývojových fázích. Opačným extrémem jsou rodiny, kde se podoba bydlení mění v závislosti s momentálním stavem. Přičemž jistá stabilita prostředí vypovídá i o stabilitě psychické. Stabilní bydlení je proto významným momentem především pro děti, které si již kolem šestého roku vytvářejí k tomuto místu silný citový vztah. (Srov. Matoušek 1993, s. 75-76)

Domácnost je prostředím, kde se mj. odehrávají i pracovní aktivity, které mohou částečně či zcela zajišťovat obživu jejích členů. Domácnost může být jednotkou

výrobní, ale je především jednotkou spotřební, její význam ekonomický je nenahraditelný. Plní i celou řadu funkcí sociálních, hlavním sociálním úkolem domácnosti, stejně jako v dobách minulých, zůstává funkce ochranná, především pro nedospělé jedince, staré či nemocné členy rodiny. (Srov. Maříková et al. 1996, s. 218) Význam domácnosti je z hlediska sociologického nesmírný, právě proto je domácnost v centru pozornosti sociologických výzkumů a je hlavním zdrojem informací např. pro proces, kterým je sčítání lidu. *„Od sčítání lidu v roce 1961 se při studiu počtu a složení domácnosti vychází z tzv. cenové domácnosti (CD) jako nejmenší kolektivity osob spojených společným bydlením, hospodařením a příbuzenskými vztahy. CD se člení na domácnosti úplné rodinné, neúplné rodinné, vícečlenné nerodinné a domácnosti jednotlivců. Do rodinných domácností patří kromě manželů a dětí nebo jednoho rodiče s dítětem (dětmi) také další jednotlivé osoby, které s nimi bydlí a společně hospodaří, nikoli však podnájemníci.“* (Maříková et al. 1996, s. 218)

Domácnost je prostředím, kde probíhá socializační proces. Domácnost si děti nevybírají. Zde dochází k jejich přípravě na vstup do praktického a následně samostatného života. Po celou dobu strávenou v domácnosti orientační rodiny děti přijímají informace, aktivně je zpracovávají a přebírají uznávané hodnoty. Členové domácnosti jsou pro ně vzory, které napodobují nebo se s nimi ztotožňují. Vzorem jsou rodiče, starší sourozenci i prarodiče. To jaká je organizace prací v domácnosti, jak se dělí povinnosti mezi její členy, je pro děti prvním obrazem toho, jak by domácnost měla vypadat. (Srov. Kraus et al. 2001, s. 80)

4 Muž a žena

„*Aristoteles* říká: *Přátelství je místem mnoha diskusí. Podle jedněch spočívá v jisté podobnosti a ti, kdo jsou si podobní, se mají rádi: odtud přísloví vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá... Euripides* říká, že vyschlá země je zamilovaná do deště...*Herakleitos* se domnívá, že se sladuje pouze to, co stojí proti sobě, a že nejkrásnější harmonie vzniká z rozdílů, že nesvár je zákonem veškerého dění.“ (Durkheim, 2004, s. 54).

Durkheim uvádí, že odlišnost mezi mužem a ženou podle pohlavních orgánů nelze opomenout, neboť právě zde jsou muž a žena dvě „...jednotlivé části jednoho celku, který opět tvoří, pakliže se spojí.“ (Durkheim, 2004, s. 55) Obě pohlaví jsou v dětství spojována přátelstvím a oboustrannou zvědavostí, mají k sobě kladný vztah. Tento vztah se v období puberty mění až v nepřátelský. Ale jak dospíváme, mění se i náš postoj a vztah k druhému pohlaví. Jsou-li dva lidé v meziosobní interakci, vznikne osobní anebo blízký vztah. Blízké vztahy jsou předpokladem a podmínkou saturování sociálních potřeb blízkosti, sounáležitosti, péče, podpory a současně uspokojují potřebu afiliace, smyslu života či lásky. Do vztahu mezi muže a ženu tak nevstupuje pouze tělesná přitažlivost, ale také osobní atraktivita daná např. podobností postojů, vlastností či zájmů. (Palovčíková 2009, s. 98-100)

Tato kapitola je snahou o vymezení pojmů „pohlaví“ a „gender“. Hluběji se věnuje rolím muže a ženy v domácnosti a přičinám konkrétní podoby dělby práce mezi nimi. Představuje základní teorie o předurčenosti odlišných rolí a předkládá důkazy o trvajícím trendu prohlubování genderové nerovnosti.

4.1 Pohlaví jako faktor odlišnosti

Jsou jisté biologické rozdíly mezi muži a ženami, jejich genitálie vyhlížejí a fungují odlišně, ženy rodí děti, muži jsou obvykle urostlejší a silnější, zde je na místě použit jako výraz pro odlišnost pojem „pohlaví“. Již děti v útlém věku si uvědomují, že existují dvě různé skupiny lidí anatomicky odlišných. Diví se tomu, že mají chlapci jiné

pohlavní orgány než děvčata a záhadou je, že chlapci je mají na povrchu těla a dívky skryté uvnitř.

Je neodvratitelnou skutečností, že každý jedinec přísluší k určitému pohlaví. Naše biologická podoba záleží na genech, které jsou vloženy při početí do zárodečné buňky. Už v embryonálním vývoji se vývoj organismu nasměruje tím či oním směrem, muž nebo žena. Další významné momenty v odlišném vývoji mezi muži a ženami se spouštějí v období puberty, období tělesného zrání. Rozdíly v tělesné síle u obou pohlaví v tomto období dosahují maxima. Giddens k této skutečnosti uvádí, že „...dospělí muži mají v průměru o deset procent svalstva více než ženy a vyšší procento svaloviny je spojeno s větší tělesnou výdrží. Lze však jen obtížně určit, do jaké míry to je „vrozené“, protože se zde projevuje vliv tréninku a cvičení. Biologické rozdíly, jež zdánlivě předurčují muže fyzicky náročnější práci než ženy, jsou ve skutečnosti jen malé. Minutový výkon v přepočtu na spotřebu kyslíku dosahuje u žen stejných hodnot jako u mužů. (Srov. Giddens, A. 1999, s. 111)

Žena nebyla vždy symbolem něžnosti a představitelkou slabšího pohlaví. Muž nebyl vždy jediným symbolem odvahy a síly. Kam však naše paměť sahá, bylo tomu tak. Je proto nutné jít v čase mnohem dál, pomoci nám mohou kosterní pozůstatky našich předků. „Prehistorické kosterní pozůstatky svědčí o tom, že rozdíl mezi silou muže a ženy byl relativně mnohem menší než dnes.“ (Topinard *Antropologie*, s. 145; citováno dle Durkheim 2004, s. 56). I dnes se kostra obou pohlaví v dětství až do puberty významně neliší. Ontogenetický vývoj (vývoj jedince) je do jisté míry zrychleným vývojem fylogenetickým (vývojem druhu). To by podporovalo teorii o fyzické vyrovnanosti a podobnosti muže a ženy na počátku vývoje člověka. Zoolog Mazák se ve svém obsáhlém díle *Jak vznikl člověk* podrobně zabývá vývojem člověka. Čerpá z kosterních nálezů, které porovnává a hledá rozdíly. Rozdíly, které nachází, jsou však dány a spojeny spíše s místem nálezů, odlišnými klimatickými podmínkami a se způsobem života. Zásadní rozdíly mezi kosterními pozůstatky mužů a žen nezmiňuje. Pouze na jednom místě v jeho díle nalézáme zmínku o menším obsahu mozkovny ženské lebky. (Mazák 1986) Jeho dílo by tak mohlo podpořit teorii podobnosti fyzických možností žen a mužů na samém počátku vývoje lidstva.

I Weitz ve svém díle *Anthropologie der Naturvoelker* uvádí celou řadu skutečností, které podporují tuto teorii podobnosti. „Od cestovatelů máme ostatně zprávy,

že u některých jihoamerických kmenů vykazují muž a žena ve struktuře a v obecném aspektu takovou míru podobnosti, která přesahuje to, co vidíme jinde.“ (Weitz; citováno dle Durkheim 2004, s. 56) Ještě dnes existují divoké kmeny, kde ženy dělají politiku společně s muži, a kde chodí po boku mužů do války a podněcují je k boji. Avšak v těchto společenstvích, kde jsou pohlaví odlišena jen velmi slabě, je i manželská vzájemnost velmi slabá. Tato manželství jsou např. uzavírána na dobu určitou, nebo prostě mohou přestat, když si to obě strany přejí, ani manželská věrnost se nevyžaduje. (ibid.)

Dr. Lebon ve svém díle *L'homme et les sociétés* demonstroval podobnost obou pohlaví porovnáním mozků se závěrem: „Objem mužského a ženského mozku při porovnání subjektů stejného stáří, stejné postavy i váhy vykazuje značné odlišnosti ve prospěch muže. Tato nerovnost má s postupující civilizací vzrůstající tendenci; pokud jde o hmotu mozku, tudíž i o inteligenci, liší se žena od muže stále více. Tak například lebky současných Pařížanů a Pařížanek jsou v průměru téměř dvakrát větší než průměrná velikost mužských a ženských lebek ve starém Egyptě.“ (Lebon, s. 154; citováno dle Durkheim, 2004, s. 56)

4.2 Gender

Gender je součástí sociální struktury, je to fenomén, který je všemi prožíván jako existující řád a jako základ pro individuální identitu. Genderové vztahy jsou nedílnou součástí společností, a proto jsou institucionalizovány formálními i neformálními způsoby. Jsou společnostmi považovány za samozřejmé a legitimní. Lidé potřebují mít ve věcech řád, potřebují pravidla, potřebují genderové vzorce sociální role ženy a muže. Od sedmdesátých let minulého století se gender stal ústředním tématem mnohých výzkumů. V českých vědách se s pojmem gender začalo pracovat až po pádu komunismu, tj. od počátku 90. let dvacátého století. (Srov. Křížková et al. 2004, s. 11)

Gender je všudypřítomný a dobře patrný, není však přirozený, je sociálně podmíněný. Pravděpodobně všechny společnosti mají určité představy o „přirozenosti“ určitých genderových odlišností, tyto představy jsou ve skutečnosti kulturními výtvoři. (Srov.

Eriksen 2008 s. 158-159) Striktní odlišení veřejného prostoru (pracovního) od soukromého (rodinného) a snahy o přesné vymezení rolí ženy a muže, prohlubují genderovou strukturu společnosti. Odlišování a nerovnost je výsledkem genderové stereotypizace, která je udržována především díky socializaci a sociální kontrole. (Srov. Křížková et al. 2004, s. 62) Pro lepší uchopení této problematiky si objasníme některé základní pojmy, kterými jsou: socializace genderových rolí, genderová identita, genderová role, utváření genderových vztahů ve společnosti, genderová rovnost a genderové stereotypy.

Generová socializace - Proces socializace je celoživotní proces, během něhož se jedinec stává společenskou bytostí. K prvním předaným vzorům jedinci je uvědomění si dvou odlišných skupin dle pohlaví. Těmto dvěma skupinám jsou připisovány odlišné role, odlišná orientace na hodnoty a také jiné postavení ve společnosti. Tato genderová socializace probíhá ve všech nám známých společnostech. Sociální kontrolou a korekcí, která lpí a tlačí na výchovu a učení se těmto rolím, se posiluje a zajišťuje stabilita genderových rolí dané společnosti. Využívají se k tomu obecně platné prostředky, jako je povzbuzení, pochvala, ocenění nebo naopak výsměch, kritika, či zamezení přístupu k výhodám.

Genderová identita je souborem aktivit, jazykových prostředků, které jsou pro muže a ženy v určitých společnostech typické, signalizují a vymezují příslušnost k jedné z nich a jsou symbolem existence odlišných skupin.

Genderová role je soubor předpisů, očekávaného chování a jednání spojené s mužem nebo ženou. Jsou předávány v rámci procesu socializace a ovlivněny jsou celou řadou biologizujících představ a předsudků.

Genderové stereotypy jsou očekávané obsahy a apriorní soudy vážící se ke kategoriím maskulinity a feminity. Maskulinita je soubor genderových vlastností, které společnost (kultura) připisuje mužům. Vycházejí z interpretace mužského sexuálního chování a hormonálně podmíněné pohotovosti k agresivnímu chování a útoku. Feminita je soubor genderových vlastností, které společnost v daném času připisuje ženám a vychází z interpretace sexuálního chování, ze schopnosti rodit děti a pečovat o ně. „Stereotypy si osvojujeme v průběhu socializace jako „osvědčená“ a „pravdivá“

schémata odrážející dlouhodobou zkušenost příslušníků „naší“ kultury. O jejich adekvátnosti obvykle nepochybujeme, protože představují jedinou „optiku“ našeho pohledu na svět. Pod jejich vlivem realitu jednak interpretujeme, jednak reprodukuje.“ (Křížková et al. 2004, s. 67)

Genderové vztahy jsou vztahy a charakter rozdělení moci mezi mužem a ženou v dané společnosti v konkrétním čase.

Generová rovnost - Rovnost podle genderu je koncept, který říká, že lidé mají svobodu a právo se rozvíjet bez omezení, která určují genderové role, a že odlišné potřeby žen a mužů budou považovány za rovné, shodně podporovány a shodně hodnoceny. Genderová rovnost v praxi znamená, že nikdo není zvýhodňován nebo znevýhodňován na základě skutečnosti, že je muž nebo žena. (Srov. Křížková et al. 2004, s. 144-146)

Carole Pateman v knize *The Sexual Contract* přináší do sociologie pojem genderový kontrakt, který představuje jako soubor nepsaných pravidel připisujících ženám a mužům různé práce a povinnosti, s různou hodnotou a odpovědností. Jde vlastně o dělbu práce a povinností mezi muže a ženy. (Srov. Křížková et al. 2004, s. 68)

I přes to, že je pojem gender v české společnosti relativně mladý, není neznámý. Česká společnost se jej pokouší aktivně přijímat a aplikovat, především do sféry veřejné. Odtud je jen malý krůček a vstupuje i do sféry soukromé. Bylo by proto možné vyslovit hypotézu.

4.3 Teorie vrozeného a sociálně podmíněného chování mužů a žen

Kde se bere podoba lidského chování? Je chování vrozené nebo získané učením? Eriksen k této otázce uvádí: *„Opravdový člověk v nás, jak ho vnímá antropologie, se vytváří při našem zapojení do sociálního a kulturního světa; lidský charakter není výlučně individuální a není přirozený. Veškeré chování má sociální původ, jak se oblékáme (a když na to přijde, už jenom to, že se vůbec oblékáme),*

jak komunikujeme prostřednictvím řeči, gest a výrazu tváře, co jíme a jak jíme – všechny tyto schopnosti, tak samozřejmě, že je považujeme za přirozené, jsou ve skutečnosti získané. Člověk je samozřejmě také biologické stvoření s jistými nepochybně vrozenými potřebami (potřebuje například jíst a spát), ale způsoby uspokojování těchto potřeb se utvářejí sociálním způsobem.“ (Eriksen 2008, s. 57-58)

Jiná výkladová linie zase preferuje aplikaci zákonů přírodního výběru, jde o strategii reprodukčního úspěchu jedince. Aby muž přežil a byl reprodukčně úspěšný, musel být především dobrým lovcem, válečníkem, řemeslníkem, zemědělcem apod. Aby žena přežila a byla reprodukčně úspěšnou matkou, musela dobře zvolit zdatného partnera. Posilovala proto sociální inteligenci, percepce a vztahy. (Srov. Bakalář 2002, s. 38)

Sporným bodem, který vědeckou obec rozděluje do dvou pomyslných táborů, je odpověď na otázku, zda je odlišné chování mužů a žen podmíněno genetickými predispozicemi (vnitřními podmínkami – biologičtí činitelé), či sociálními a kulturními vlivy (společně s přírodními podmínkami označovány jako vnější). (Srov. Vizdal 2003, s. 16) Giddens jejich názory shrnuje takto „...existují vrozené rozdíly v chování mužů a žen, jež se vyskytují v té či oné podobě ve všech kulturách. Někteří jsou přesvědčeni, že k takovým závěrům opravňují poznatky sociobiologie. Často upozorňují například na to, že téměř ve všech kulturách je lov a boj činností spíše mužskou než ženskou. Z toho podle nich plyne, že muži mají biologicky podmíněné agresivní sklony, které ženám chybí....Může to být dáno všeobecně sdílenými kulturními faktory: například tím, že ve většině kultur tráví ženy významnou část dospělého života těhotenstvím a výchovou dětí, takže se v této době lovu ani nemohou účastnit. Podle tohoto názoru vznikají rozdíly v chování mužů a žen především na základě sociálního osvojení mužské a ženské identity.“ (Giddens, A. 1999, s. 112)

Níže uvedený případ dvojčat na okamžik přesvědčil zastánce determinace chování socio-kulturními podmínkami, tedy učení se rolím „muž“ a „žena“ při socializačním procesu, o jejich oprávněnosti. U jednoho z chlapců došlo po narození k poranění pohlavních orgánů, které byly zrekonstruovány na pohlavní orgány ženské. „*Tento chlapec byl poté vychováván jako děvčátko. Když bylo dvojčatům šest let, chovala se v souladu s typickým rysem obou pohlaví, obvyklými v západní kultuře. Dívenka si hrála s jinými holčičkami, pomáhala v domácnosti a chtěla se vdát, až vyroste. Chlapec si hrál raději s ostatními chlapci; jeho oblíbenými hračkami byla autička a chtěl se stát*

hasičem nebo policistou.“ Mnozí toto považovali za definitivní důkaz, že rozdíly mezi pohlavím způsobuje sociální učení. Pochybnosti nastaly o několik let později, kdy tato „dívka“ dospívala „... s ní byl natočen rozhovor pro televizi. V něm vyšly najevo její velké problémy s její ženskou identitou a pocit, že „ve skutečnosti“ je nakonec přece jen chlapec. Tou dobou už ovšem znal(a) svou vlastní neobvyklou historii, což se mohlo také podílet na změněném vnímání sebe sama.“ (Giddens, A. 1999, s. 113 citován Ryan, 1985, s. 182-3)

Každý člověk se narodí s určitou mírou schopností a sklonů, které z něj dělají člověka způsobilého k určitým činnostem. Sklony předané nám našimi předky, nám předurčují chovat se a žít shodně jako naši předkové. Podle tohoto, by se ale lidská společnost chovala stále konstantně a nenaučila by se ničemu novému, nenastaly by žádné změny. V okamžiku, kdy by byly dědičné tendence ještě podpořeny výchovou v rodině, došlo by k sociálnímu ztuhnutí. Dědičnost by se dala charakterizovat jako činitel ustálenosti či uchování daného stavu. Zásadní zvrat může přijít jedině v případě, že se narodí jedinec, který nezdědí vhodné sklony k jemu zděděné příslušné funkci. Tento moment může zásadně posunout společnost vpřed. Dědičnost naštěstí ztrácí svoji vládu již v průběhu evoluce. Schopnost živých organismů učit se a adaptovat se na změny přírodního prostředí pomáhají nejen přežít, ale i vytvořit nové způsoby činnosti, které dědičnosti již tolik nepodléhají.

Eriksen ještě k tomuto tématu nezaujatě uvádí, že: *„Přestože ženy vykonávají stejně nebo i více práce než muži, jsou téměř všude na světě odpovědné za domácí práce, výchovu dětí, vaření a úklid. Muži jsou zase naopak odpovědní za styk domácnosti s vnějším světem. ... Někteří antropologové spatřovali hlavní důvod podřízenosti žen v biologicky podmíněné skutečnosti, že ženy během těhotenství a kojení ztrácejí svou fyzickou pohyblivost. Překážky bránící volnému pohybu připoutávají ženu k domovu, zatímco muž se může volně pohybovat ve veřejném prostoru.“ (Eriksen 2008, s. 162)*

4.4 Uplatnění genderových rolí ve sférách společnosti

Mohli bychom např. začít tím, jak se genderový stereotyp promítá do soukromé sféry, tedy do domácnosti? Ženě její role přisuzuje takové vlastnosti, schopnosti a dovednosti, jež jí činí schopnou vykonávat domácí práce jako např. vaření, praní, úklid, nákupy či péči o děti. Tyto práce lze charakterizovat jako rutinní, opakující se, mnohdy bez dlouhého trvání výsledku a velmi často bez postřehu či uznání dalšími členy rodiny. Oproti tomu muži se v domácnosti věnují pracím spíše nárazovým, nepravidelným, které lze odložit. Patří sem především drobné opravy, údržba auta, práce na zahradě a na domě. Jejich činnost je více patrná, viditelná a mnohdy více oceňovaná členy rodiny i veřejností. Žena vyčistí stěnu v dětském pokoji pomalovanou dětmi, vyndá prádlo a zapne myčku. Nikdo to nevidí, a tedy také neocení. Muž poseká trávník, zastříhne keř růží a záhy přichází uznání sousedky nebo pochvalný pohled kolemjdoucího.

I když dnes ženy hrají významnou roli ve veřejné sféře a muži jsou více součástí soukromé sféry, přesto jsou jim přisuzovány ty sféry, ve kterých jsou dominantními představiteli, kde mají hlavní odpovědnost. Určujícím faktorem v těchto sférách je charakter práce v nich vykonávaných a také to, jak ji vnímá společnost. Roli hraje, zda jde o práci placenou (sféra placené práce) či o práci neplacenou (v domácnosti). Ekonomická sféra placené práce je i přes významnou a nezbytnou přítomnost žen definována jako „svět mužů“. Zatímco svět domácnosti a rodiny je „světem ženským“. Křížiková et al. k tomu doslova uvádí, že „*Neplacená práce v domácnosti přitom bývá ceněna podstatně níž, než práce vykonávaná za peníze. Práce v domácnosti často ani není považována za práci v pravém slova smyslu. Ženská práce v domácnosti je z velké části spojená s péčí o členy rodiny a tato skutečnost se pak přenáší na pojetí a status ženské pracovní síly na trh práce. Ženy jsou charakterizovány jako pečující, empatické apod., což však nejsou jejich pracovní atributy vrozené, ale vytvořené společností. Muži naopak bývají považováni za nedostatečně schopné péče o děti a domácnost.*“ (Křížiková et al. 2004, s. 67)

Řešení genderové nerovnosti není pouze ženským zájmem, ale je i záležitostí mužů, neboť nabízí a otevírá nové možnosti pro uplatnění a vzájemnou spolupráci. Po několika vlnách feministického hnutí se ženám otevřel nový prostor, dochází však

k nežádoucímu konfliktu rolí, který Parsons popisuje slovy „*Uvedený konflikt pramení ze skutečnosti, že v industriální společnosti jsou na ženu kladeny dva principiálně rozporuplné požadavky. Na jedné straně zde dochází k výrazné separaci rodinného a pracovního života, přičemž od žen je vyžadována především (expresivní) orientace na plnohodnotné plnění úkolů spojených s mateřstvím a rodinným životem. Na straně druhé je industriální společnost orientována na univerzalistické hodnoty, podle kterých je potřebné všem lidem zajistit rovné podmínky pro rozvoj a uplatnění jejich schopností. V souladu s touto tezí se tedy ženy mají plně realizovat i v oblasti pracovní. Proklamovaný princip rovnosti je však prakticky popírán lpěním na tradičním vymezení mužských a ženských rolí.*“ (Parsons, Cahrels, 2002; citováno dle Křížková et al. 2004, s. 18-19)

V souvislosti se sférou soukromou nyní nahlédneme do světa ženy v domácnosti. Takto jej např. prezentuje Benardová ve své práci *Matky dělají muže*. Dle ní některé ženy domácnost naplňuje. Nevýhodou je, že žena nemá vlastní peníze a společnost ji moc neuznává, definují ji jako závislou na manželovi. K úkolům domácnosti patří mj. i podpora všech jejích členů. Odměnou pro ženu je jejich štěstí a úspěch. Jejich neštěstí a neúspěch ji označí za neschopnou. Žena nemá důkaz pro svůj objektivní výkon. Ještě dnes jsou muži, kteří si přejí mít manželku v domácnosti. Tito muži pak očekávají upravenou domácnost a osvobození od všeho, co je spojeno s dětmi a domácností. (Srov. Benardová et al. 1997, s. 44-54) Proto feministické hnutí v sedmdesátých letech 20. století kladlo velký důraz na ekonomickou nezávislost žen a prosazovalo nárok na vlastní bankovní konta. Na druhé straně zdůrazňovalo, že práce v domácnosti, ač neplacená, je práce sociálně stejně důležitá a náročná jako placená práce mužů. Ale vzhledem k tomu, že domácnosti jsou sféry bez tržní hodnoty, preferovala pak kapitalistická společnost přece jen sféru produkce. „*Podle odhadů Světové organizace práce připadají na ženy, které tvoří zhruba polovinu lidstva, dvě třetiny odpracovaných hodin, deset procent vyplacených mezd a jedno procento vlastnictví majetku. Ten nepoměr mezi prací a příjmem i majetkem je dán právě povahou rozdílu mezi prací a zaměstnáním.*“ (Možný 1999, s. 150) Problémem není uzavření žen v domácnosti, ale degradace domácích prací oproti placenému zaměstnání. Takto rozvržená nerovnost dostává ženy do bezmocných situací.

4.5 Síla všudypřítomné genderové socializace

Děti se v průběhu genderové socializace učí genderovým rolím a genderovým stereotypům postupně, tak jak se rozvíjejí jejich rozumové schopnosti a možnosti. (Srov. Křížková 2004, s. 4-66) Již velmi malé děti dostávají řadu neverbálních signálů typu jsi „kluk“, jsi „holka“. Maminka jinak voní, jinak se češe a jinak se obléká než tatínek. Jde o vizuální oporu pro rozlišování. Ve dvou letech dokáží zařadit lidi ze svého okolí do kategorie „muž“ a „žena“, umějí zařadit i sebe. V pátém a šestém roku života si uvědomují i rozdíly anatomické povahy. (Srov. Giddens, A. 1999, s. 114-115)

Dovolím si zde vypůjčit slova Johna Locke, který však za výchovu hodných považoval pouze šlechtické synky, z nichž formoval dokonalé gentlemany v duchu hesla „*Ve zdravém těle zdravý duch*“. Locke v několika málo slovech postihuje význam prvních výchovných signálů pro velké rozdíly v budoucnosti. O výchově píše takto: „*Ta vytváří ony velké rozdíly mezi lidmi. Nepatrné nebo skoro nepostřehnutelné dojmy v našem útlém dětství mají velmi významné a trvalé důsledky. Je tomu jako s pramenem některých řek, kde nepatrný zásah ruky obrací ještě slabé toky do koryt, která jim dají zcela opačný směr. A tímto usměrněním, které na ně zapůsobilo hned u pramene, přijímají odlišné zaměření a dospějí nakonec na velmi odlehlá a vzdálená místa.*“ (Locke 1898, citováno dle Single, 1984, s. 78)

Sami vychovatelé, předávají své zvnitřnělé kategorie rolí dalším generacím a to pouhým odlišným přístupem k dívkám a k chlapcům. Jistá studie např. sledovala zdravotnický personál, zmiňuje se o tom Giddens ve svém díle, kde cituje Hansena „...*personál asistující při porodu hodnotil jednotlivé novorozence. Pokud šlo o chlapce, byli nejčastěji hodnoceni slovy „to je cvalík“, „je velký“, „kluk jako buk“ apod. Když se narodila holčička, byla spíše „roztomilá“, „sladká“ nebo „jemná“. Přitom co do váhy nebo velikosti nebyl mezi těmito dětmi v průměru žádný rozdíl.*“ (Giddens, A. 1999 s. 114, z Hansena 1980)

Ve věku dvou až tří let se děti ještě chovají neurčitě, chování není specifikováno podle pohlaví. Ještě ve třech až čtyřech letech si hrají společně, ale již v pohlavím specifikovaných prostředích. Hrají-li si pohromadě, nejčastěji je to v dětském koutku s panenkami, odtud však brzy začnou dívky chlapce vyhánět. Hrají si na rodinu,

kde je pro chlapce volná pouze role otce nebo mimina. Mimino je pasivní role, nic nedělá, dívky se o ně starají. S rolí otce si také chlapci neví rady, sedí u stolu a nosí se mu káva, pak odchází do blíže neurčené práce, když má volno, leží v posteli, nebo sedí u stolu a obědvá. Naopak aktivní role matky je i v detailech velmi bohatá a dívky o tuto roli mezi sebou soupeří. Maminky nosí náušnice, telefonují, vaří, perou, žehlí, přijímají návštěvy. Maminky mají autoritu, posílají děti se mýt, spát nebo do školy. Maminka v domě vládne a rozděluje hračky. (Srov. Benardová et al. 1997, s. 141) Role chlapců jako spoluhráčů dívek jsou pasivní, buď jde o roli otce, nebo pacienta, změní-li se dětský koutek např. na nemocnici. Chlapci proto zaujímají protikladnou roli a chodí děvčatům do jejich koutěčku škodit. Paní učitelka pak chlapce vyhazuje a chrání děvčata.

Benardová et al. ve své knize popisují změnu v chování dětí v okamžiku, kdy byla dána příležitost všem dětem hrát si v různorodém prostředí. Experiment proběhl na jedné základní škole, kde *„Místnost na základní škole byla rozdělena do hracích zón – auta a železnice; domácnost a kuchyňka; malování a kutilství; hudba a kazety; hra. V každé zóně je na zdi zavěšena tabule, na níž jsou napsána jména dětí, které si tam toho dne mají hrát. Zpočátku rodiče kritizovali rozdělení „volného hrání“, u dětí však rozdělení třídy na zóny slavilo velký úspěch. Skončily boje o území, skončilo trápení, kluci nevyháněli holky, navzájem se přestali dobírat za to, že si hrají s holčičími hračkami. Za čas změnili názor i rodiče. Měli radost z toho, že se synům líbí poznávat věci, se kterými by se jinak normálně neseznámili. Hned by pádili k autům a jiným hračkám by nedali šanci. Zdánlivý tlak hrát si podle předepsaného vzoru způsobil pravý opak. Osvobodil děti od moci spolužáků a zvyklostí a umožnil jim rozšířit své zájmy.“* (Benardová et al. 1997, s. 143)

Každý obchod s hračkami dnes nabízí oddělené sekce pro „holčičky“ a pro „kluky“. Dětské hračky jsou tradičně děleny podle pohlaví. Navíc dívčí hračky jsou nudnější, mají charakter miniatur, jsou blýskavé. Většinou se s nimi však nedá nic dělat, jen si je prohlížet, někomu je ukázat, někam je posadit či postavičku nechat sklouznout. Chlapci jsou dravější, jejich hračky mají něco společného s dobrodružstvím a pohybem. Piráti kradou poklad, pak jsou lapeni a vsazeni do hladomorny, kosmická loď se brání útokům mimozemšťanů, autíčka jezdí, ale nakonec bourají, mají podobu policejních aut, sanitek, nákladňáků, závodňáků. Hračky chlapců jsou ve srovnání s těmi dívčími mnohem

rozmanitější a pohyblivější, jsou méně monotónní a směřují ke kolizi a ničení. Mají-li děti možnost, vybírají si hračky akčnější určené k pohybu a k ničení. (Srov. Benardová et al. 1997, s. 149)

Takto je možné pokračovat stále dále např. Lenore Weitzmanová se svým týmem provedla analýzu mužských a ženských rolí v nejznámějších knížkách pro předškolní děti, výsledky zveřejňuje v roce 1972. Vyjádřila ho poměrem mezi mužskými a ženskými úlohami 11:1, po započtení rolí zvířátek označených rodem činil tento poměr 95:1. Mužské postavy zde sehrávaly významně více důležité role, zažívali velká dobrodružství mimo domov. Muži byli hrdinové, policisté, soudci, králové a podobně. Dívky a ženy, pokud se v příbězích objevily, měly pasivní úlohu. Vařily mužům, čekaly na ně doma. Nebo se objevovaly jako imaginární bytosti, jako víly nebo čarodějky. Ženy se zde nezabývají reálnou činností mimo domov. V roce 1991 zveřejňuje výsledky výzkumu ve stejné problematice Daviesová. Situace se trochu změnila, ale většina dětské literatury zůstala ve většině stejná. Pohádky stále vyjadřují tradiční postoje. Dívky čekají na prince a chudá dívka sní o bohatství a štěstí. Jisté snahy o přepsání těchto klasik jsou však spíše určeny dospělému obecenstvu. I u televizních programů docházejí ke stejným závěrům, výjimkou bohužel nejsou ani reklamy, které všechny tyto pořady provázejí. (Srov. Giddens. A. 1999, s. 116)

S významným podílem přicházejí i média. Médii by bylo možné věnovat samostatnou kapitolu, neboť mají velký vliv na formování genderových rolí. Mezi nejmocnější média patří bezesporu televize a internet. Umí motivovat a plní celou řadu funkcí. Jsou odrazem naší společnosti, která je tvůrcem rolí. Vytvořené role prezentuje a posiluje v dětských pořadech, v reklamách, v pohádkách, ve filmech i v seriálech. Televize je světem zážitků a zkušeností. Učí nás, jak to v životě chodí. V západním světě je úplně jedno, jestli člověk žije ve velkoměstě, na venkově či v malém městečku, neboť díky kabelové televizi, internetu a mobilním telefonům máme stejný přístup k těmto informacím. (Srov. Vízdal 2003)

I školní léta dětí se nesou v duchu genderových rolí. O přestávce ve školní třídě narazíte na hodná děvčata, která si kreslí, vyprávějí, nebo si vytleskávají říkačky. Zlobiví kluci se válejí po podlaze, střílejí po sobě, při každém pohybu do sebe strkají a jsou velmi hluční. I když se dospělí tolik snaží a texty školní učebnic jsou již méně tradiční,

objevují se v nich odvážná děvčata, starostliví otcové, lékařky i muži v domácnosti, přesto děti předškolního a školního věku mají jasnou hranici mezi oběma pohlavími. Žádný učitel ve škole neřekne, že by vědomě podporoval tradiční role podle pohlaví, praxe však ukazuje zcela opačnou skutečnost. Faktem je, že sami dospělí při výchově dětí dodržují a uplatňují genderové stereotypy rolí. (Srov. Benardová et al. 1997, s. 137-139) Sociální kontrola je všude přítomná, každou chvíli děti slyší: „Kluci přece nepláčou! Holčičky se neperou!“.

Jak děti dospívají, volí si svá budoucí zaměstnání či studijní obor a často vybírají s ohledem, zda je to vhodné pro ženu nebo pro muže. „*Např. studentky medicíny bývají odrazovány od volby oborů, jako je chirurgie, přičemž je jim „vysvětlováno“, že to není práce vhodná pro ženu. Prostřednictvím životní zkušenosti a pozorování světa, ale i jemných sdělení více či méně blízkých lidí, je obecně ženám sdělováno, že není „běžnou a normální“ rolí ženy, aby např. řídila velký podnik. I to je typ sociální kontroly.*“ (Křížková 2004, s. 63-64)

A tak naše děti prošly od svého narození dlouhou cestu k dospělosti, na které stále byly součástí jedné z kategorií lidí – mužů nebo žen. Byly dívkami nebo chlapci, kteří se připravovali na dospělost.

5 Sociologický výzkum

„Dobrá sociologická práce se pokouší klást otázky co nepřesněji a snaží se před vyvozením závěrů shromáždit faktické důkazy. Abychom toho mohli dosáhnout, musíme znát nejvhodnější výzkumné metody, které lze v daném případě použít, a umně získané výsledky co nejlépe analyzovat.“ (Giddens 1999, s. 504) Kapitola proto definuje úkoly a vysvětluje výběr konkrétních výzkumných metod. Sběr dat pomocí dotazníku umožnil v této kapitole prezentovat kvantitativní výsledky průzkumu a naopak rozhovor poskytl celou řadu kvalitativních informací k problematice práce.

5.1 Úkoly sociologického výzkumu

Úkolem této části práce je sociologický výzkum. Cílem je získat co nejvíce dat, která mají faktický či empirický charakter, a jež mi pomohou odpovědět např. na otázky: „Které práce v domácnosti plně nebo spíše zastávají ženy? Jakým směrem se posunulo zastoupení mužů při práci v domácnosti oproti předchozí generaci?“ Na tyto a podobné otázky však nelze odpovědět bez soustavného výzkumu.

Výzkumným problémem této práce je rozdělení domácích prací v manželství. K tomuto problému je možné nalézt značné množství dostupné literatury. Po jejím nastudování vznikla teoretická část práce, ve které jsem se pokusila zaznamenat nejdůležitější dosavadní poznatky a skutečnosti k této problematice. Na základě toho je možné zformulovat a vyslovit hypotézy, o jejichž ověření nebo vyvrácení se nashromážděným faktickým materiálem pokusím.

V podkapitole 2.4 „Současné podoby manželství a rodiny“ se zmiňuji o ekonomické náročnosti kladené na současné rodiny a jejich domácnosti. V důsledku sociálních reforem, zvyšujících se finančních nákladů na zájmové činnosti či vzdělání členů domácnosti klesá počet dětí a vznikají dvoukariérová manželství. Tyto skutečnosti se nabízejí k formulaci hypotézy č. 1.

HYPOTÉZA Č. 1

- **Zvyšující se ekonomická náročnost domácností, je příčinou vyšší potřeby žen chodit do zaměstnání a tím se finančně podílet na jejím chodu.**

O ekonomické náročnosti pojednává i podkapitola 1.5 „Potřeba dělby práce“, která navíc uvádí důvody, proč je nezbytné, aby i v domácnosti docházelo k dobré organizaci a dělbě povinností mezi jednotlivé členy. Zvýšené zatížení jednoho člena domácnosti, jeho únava až vyčerpání má často neblahé důsledky na konečnou podobu rodiny. Studium literatury potvrdilo, že tímto členem vždy byla žena, což volá po požadavku, aby se muži začali do chodu domácnosti více zapojovat. Dobrá organizace by měla být realitou v každé domácnosti, čímž by se předcházelo takovým negativním jevům jako je rozvodovost či odchod členů z domácnosti. Současná doba již muže jako partnery v domácnosti uznává. Bylo by tedy možné vyslovit hypotézu č. 2:

HYPOTÉZA Č. 2

- **V prokreačních rodinách se zvyšuje počet mužů a snižuje počet žen podílejících se na péči o domácnost než v rodinách orientačních.**

Kapitola 1 „Dělba práce“ a kapitola 2 „Manželství a rodina“ popisuje vývoj uvedených společenských jevů v průběhu času. V kapitolách se zmiňují o nejvýznamnějších událostech, které měly zásadní vliv na změnu podob dělby práci, manželství i rodinu. Z toho je patrné, že vývoj je nezadržitelný a žádný okamžik nepostihuje konečnou podobu určitého jevu. Ve svém výzkumu mohu zaznamenat vývoj sledovaného jevu, byť v krátkém časovém úseku. V souvislosti s vývojem je možné vyslovit hypotézu č. 3:

HYPOTÉZA Č. 3

- **Podoba dělby domácích prací v rodině orientační a v rodině prokreační je odlišná.**

Podkapitola 4.6 „Posilování genderových rolí“ je jistým rozhlédnutím se po realitě, která nás obklopuje. Zmíněné skutečnosti o působení na naše děti, ale i na nás dospělé

prostřednictvím vzdělávacích institucí, skupin vrstevníků, literatury či médií mi dovoluje formulovat poslední hypotézu č. 4:

HYPOTÉZA Č. 4

- **Dělba práce v domácnosti mezi ženou a mužem není rovnocenná. Ženy jsou zatížené domácími pracemi více než muži.**

Po vyslovení hypotéz je na řadě nashromáždění potřebného materiálu, který mi umožní jejich potvrzení nebo vyvrácení. Tomu však bude předcházet volba vhodných výzkumných metod.

5.2 Výběr výzkumných metod

Pro získání sběru dat jsem zvolila metodu dotazníku. Díky této metodě jsem oslovila větší soubor respondentů. Zároveň tím byla zajištěna vysoká míra anonymity respondentů i dat. Výhodou takto získaných dat je jejich snadná kvantifikace, analýza, porovnání, možnost vytvářet tabulky a grafy. Respondenti měli i dostatek času na vyplnění a vrácení dotazníků. Distribuci dotazníku předcházela předvýzkum na zkušební skupině 6 respondentů, jejichž faktické připomínky k otázkám byly do dotazníku zapracovány. Samotná distribuce dotazníků začala v říjnu roku 2011 a k jejich konečnému zpracování jsem přistoupila v lednu 2012. Vzorek respondentů byl předem vymezen samotným tématem práce. Dotazníky byly rozdány respondentům, kteří žijí v manželství a již mají vlastní domácnost. Dbala jsem na zastoupení všech věkových skupin. Nejvíce respondentů bylo osloveno v Praze, dále pak ve Středočeském a Jihočeském kraji. K nevýhodám dotazníku patří jejich nízká návratnost. Pro potřeby mého výzkumu jsem rozdala celkem 100 dotazníků. Ke zpracování se mi vrátilo 46 dotazníků od žen a 40 dotazníků od mužů. Návratnost byla tedy 86%. Poměrně vysokou návratnost vyplněných dotazníků připisuji osobní angažovanosti při jejich distribuci. Nemalou roli také hrála skutečnost, že jsem respondenty po vyplnění sama kontaktovala a tím jim usnadnila vrácení dotazníku. Nižší návratnost u mužů byla zdůvodněna neochotou až leností mužů vyplňovat vůbec nějaké dotazníky a

ve dvou případech se muži odmítli vyjádřit konkrétně k tomuto tématu. Využila jsem i možnosti srovnat výsledky výzkumu s výzkumem provedeným jinými zpracovateli v jiném časovém období. Pro získání většího množství kvalitativních informací jsem zvolila metodu částečně strukturovaného rozhovoru. Tato metoda mi umožní získat některé informace, které není možné zachytit v dotazníku např. způsob chování, postoje či zvyky respondentů v určitých situacích apod. U této metody je však nezbytné se vyhnout chybám při vnímání.

5.3 Dotazník

Podkapitola je prací s dotazníkem, seznamuje nás s jeho podobou a v jednotlivých částech pracuje s nasbíranými daty. Prezentuje zastoupení žen zůstávajících v domácnosti a jejich podíl na výkonu domácích prací. Věnuje se přístupu mužů k domácím pracím a zkoumá úroveň rovnocenné dělby mezi oba partnery. V závěru předkládá srovnání s výsledky podobného výzkumu.

Dotazník předložený respondentům je přílohou č. 1 této práce. V úvodu dotazníku jsem se respondentům představila, vysvětlila účel, pro který budou získaná data použita a krátce vysvětlila způsob, jak na jednotlivé typy otázek odpovídat. Dotazník obsahuje celkem 29 otázek. Jsou zde otázky uzavřené i otevřené. V některých respondenti vybírají vhodnou odpověď ze dvou či více nabídnutých možností, vhodná volba je označena zaškrtnutím nebo křížkem. V otázkách na vykonávání konkrétních domácích prací vybírá respondent ze škály variant odpovědí: A) pouze matka B) spíše matka C) pouze otec D) spíše otec E) matka i otec stejným dílem F) všichni členové rodiny rovným dílem. Tři otevřené závěrečné otázky dávají respondentům možnost vyjádřit svůj názor na to: „Co dle jejich názoru nejvíce přispělo k tomu, že ženy již nenesou plnou tíhu domácnosti? Co dle nich brání mužům stát se rovnocennými partnery v péči o domácnost?“. Poslední otázka dává prostor pro vyjádření se k samotnému tématu práce. Této možnosti využilo 31% respondentů, kdy poměr mezi muži a ženami byl velmi vyrovnaný 13:12.

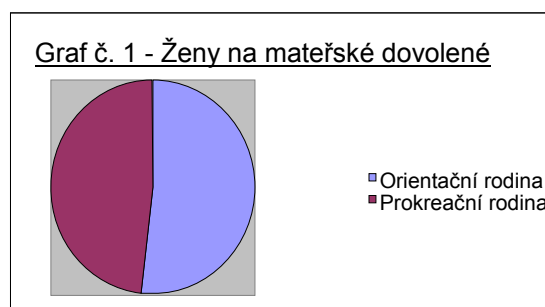
Dotazník je pomyslně rozdělen do dvou částí, v každé z nich se opakují stejné otázky na to: „Kdo z partnerů chodí/il do práce? Kdo z partnerů je/byl v domácnosti? Kdo zajišťuje nákupy? Kdo dělá každodenní a velký úklid? Kdo se stará o děti? Kdo z partnerů vaří?“. V části první směřují tyto otázky do orientační rodiny respondenta a v části druhé mají postihnout současný stav v respondentově prokreační rodině. Při sestavování dotazníku bylo mou snahou získat možnost snadného porovnání způsobu dělby domácích prací v rodině, kde respondent vyrůstal, se způsobem dělby domácích prací v jeho současné rodině. Cílem je mj. postihnout, do jaké míry se proces socializace v původní rodině, tj. získání a upevnění vzorců chování, promítl do způsobu dělby domácích prací do současné rodiny respondenta. V případě úplné identifikace respondenta s rodičovským vzorem by výzkum ukázal, že dělba domácích prací je shodná v obou částech dotazníku. Jestliže výzkum ukáže, že podoby dělby domácích prací se liší, je nezbytné z volných odpovědí respondentů nebo z rozhovorů zjistit příčiny této změny a vysledovat její intenzitu a směr.

I přes úpravu dotazníku po jeho testování na 5 osobách, následně odhalili a upozornili respondenti na některé další nedostatky. Vytkli např. to, že dotazník nebral v úvahu funkci prarodičů a především postrádali otázku „Kdo zajišťuje údržbu a opravu domácnosti a domu?“ Došlo také k tomu, že některá data z dotazníku zůstala pro tuto práci nevyužitá a byla tudíž na respondentech zbytečně vyžádána. V případě pokračování a rozšíření této práce by bylo možné je využít, srovnat a zjistit např. vliv vzdělání či věku respondenta na dělbu domácích prací a míru přizpůsobivosti se novým trendům ve společnosti. Za tyto nedostatky se alespoň touto cestou svým respondentům omlouvám.

5.4 Rozdělení domácích prací

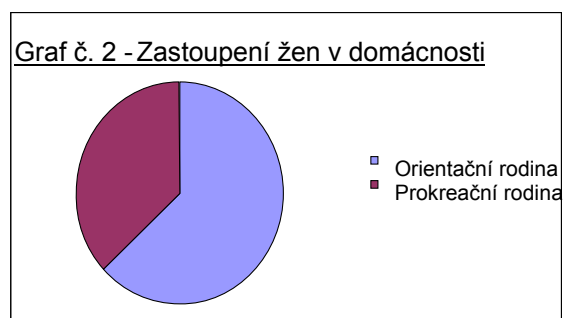
V úvodu dotazníku otázky zjišťují, kdo z partnerů byl nebo je v rodinách s dětmi na mateřské dovolené a kolik let. Kdo z partnerů byl, případně stále je v domácnosti a jak dlouho. Získaná data jsou uvedena níže a současně jsou pro lepší představu zobrazena v kruhovém grafu.

Výsledky výzkumu ukázaly, že ženy v orientačních rodinách strávily průměrně 4,98 let na mateřské dovolené. V prokreačních rodinách stráví žena na rodičovské dovolené průměrně 4,71 let.

Z této části výzkumu vyplývá (viz. graf č.1), že čas, který stráví ženy s malými dětmi doma se dramaticky nezměnil. Nepatrný posun naznačuje, že ženy v současné době nastupují do zaměstnání o něco málo rychleji. Výzkum zaznamenal 1 případ muže, který ve své orientační rodině strávil 1 rok na rodičovské dovolené.

V orientačních rodinách bylo zaznamenáno 24% žen v domácnosti v průměrné délce 12 let. V rodinách prokreačních je již zastoupení žen v domácnosti nižší, okolo 14 % a doma stráví průměrně 8 let. V dotazníku nebyl žádný muž v domácnosti.

Část výzkumu zaměřená na množství tráveného času doma s dětmi a zjišťování podílu žen, které zůstávají v domácnosti, ukazuje jistý posun směrem z domácnosti do zaměstnání. Snížil se především podíl žen, které zůstávají v domácnosti i délka setrvání v domácnosti. Současně však nebyl zaznamenán posun mužů směrem do domácnosti. V dalších oddílech proto budeme hledat faktor, který nejvíce tento posun ovlivnil.

Pomocí dotazníku byla dále nasbírána data, která vypovídají o podílu partnerů na výkonu některých domácích prací. Dotazník se ptá na nakupování, každodenní úklid, velký úklid, péči o děti, přípravu a vaření jídla. Při volbě těchto konkrétních otázek jsem vycházela z vlastních zkušeností s chodem domácnosti, doplněných o zkušenosti respondentů ze zkušební vzorku a z nastudované literatury. Současnou podobu dělby

práce v těchto činnostech je možné porovnat s podobou v orientačních rodinách respondentů, což nám umožní vidět případný posun, jeho směr a intenzitu.

S pomocí tabulky a tří grafů se pokusím prezentovat data získaná o tom, kdo v domácnostech vykonává výše uvedené práce. Zaznamenaná data byla z dotazníku získaná čárkovou metodou. Celkem bylo vyhodnoceno 80 dotazníků, kde bylo zastoupeno 40 mužů a 40 žen.

Tabulka č. 1 – Domácí práce

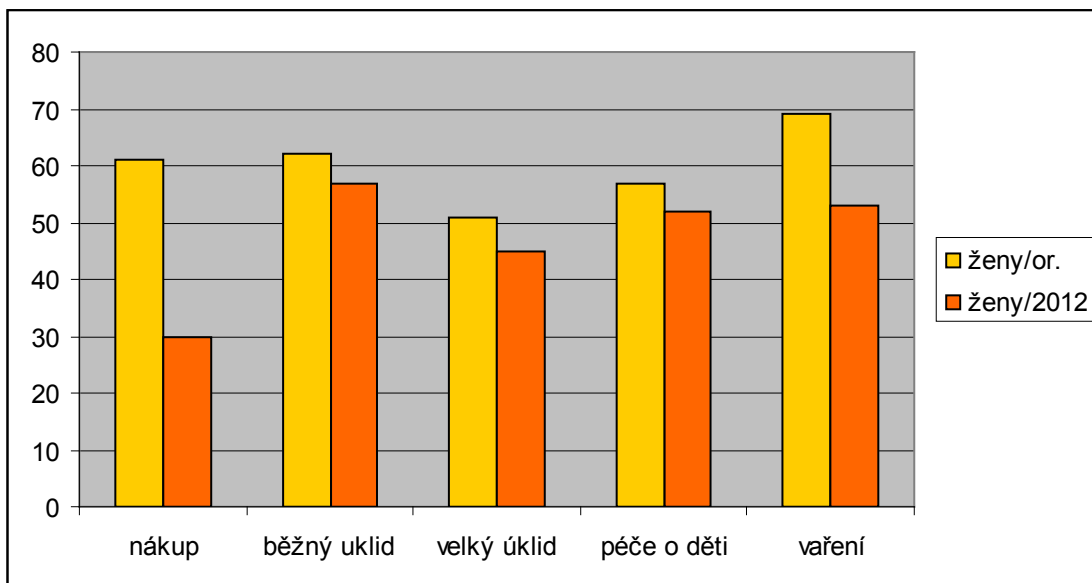
Uvádí konkrétní počty zaškrtnutých políček v dotazníku u níže uvedených kategorií (žena, muž, rovnocenná dělba) u uvedených prací a to vždy v orientační rodině a následně v současné době v rodině prokreační.

	nákup	běžný úklid	velký úklid	péče o děti	vaření
Ženy v orientační rodině	61	62	51	57	69
Ženy v prokreační rodině / 2012	30	57	45	52	53
Muži v orientační rodině	4	0	2	1	2
Muži v prokreační rodině / 2012	8	4	5	0	7
Rovnocenná dělba v orien. rodině	15	18	27	22	9
Rovnocenná dělba - prokreační 2012	42	19	30	28	20

V grafech číslo 3 až 5 jsou zobrazeny hodnoty z tabulky.

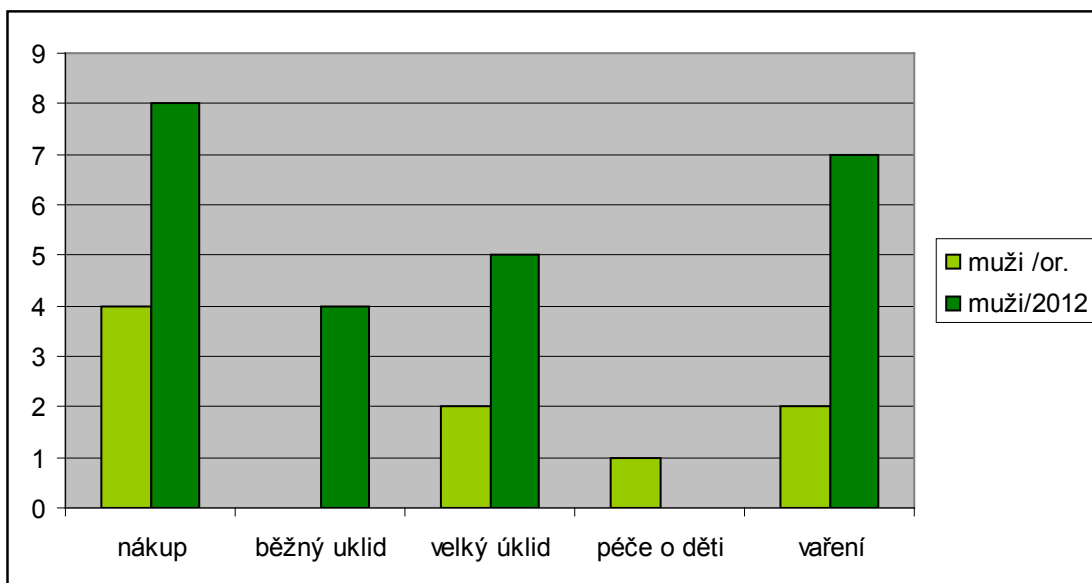
Graf č. 3 - Zastoupení žen při výkonu domácích prací

Zobrazuje změnu v zastoupení žen při výkonu domácích prací v orientační rodině a v současné prokreační rodině (2012). Např.: Z 80 respondentů jich 61 uvedlo, že nákupy výlučně nebo spíše zajišťovala jejich matka a 30 uvedlo, že nakupování pro jejich současnou domácnost zajišťuje pouze nebo spíše žena .

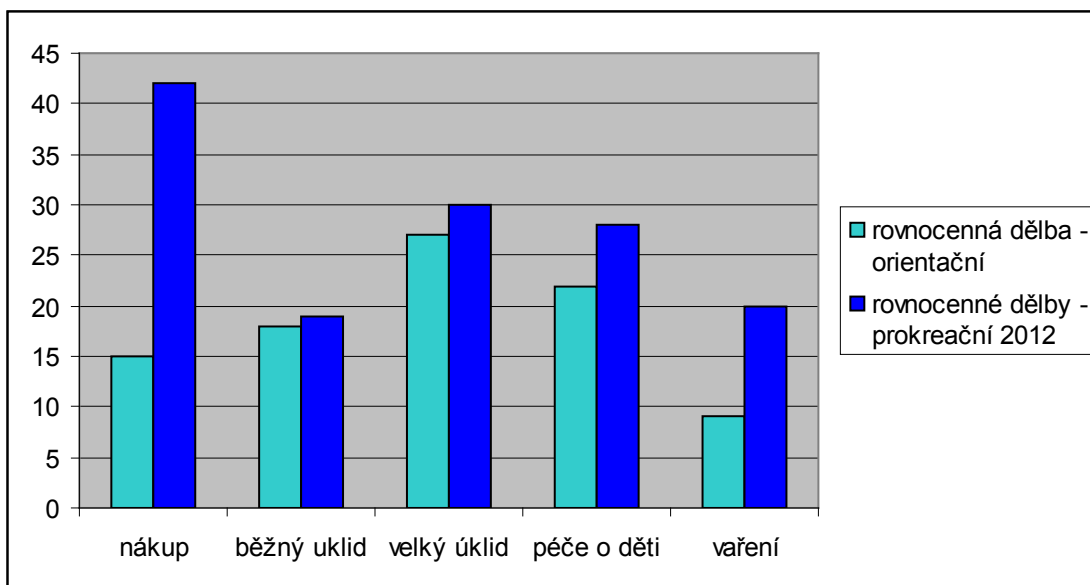
Graf č. 4 – Zastoupení mužů při výkonu domácích prací

Ukazuje na změny v zastoupení mužů při výkonu domácích prací v orientační rodině a v současné prokreační rodině (2012). Např.: Z 80 respondentů 2 uvedli, že výlučně nebo spíše vařil jejich otec a 7 uvedlo, že v současné domácnosti zajišťuje vaření pouze nebo spíše muž atd. u dalších domácích činností

Graf č. 5 – Rovnocenné zastoupení při dělbě domácích prací

Ukazuje směr rovnocenného zastoupení při dělbě domácích prací v orientační rodině a v současné prokreační rodině (2012) respondentů. Např.: Z 80 respondentů 27 uvedlo, že velký úklid v orientační rodině vykonávali oba partneři nebo všichni členové rodiny stejným dílem a 30 respondentů uvedlo, že v současné domácnosti je velký úklid věcí obou partnerů nebo všech členů rodiny.

Dotazník mi umožnil nahlédnout do soukromí respondentů. Jejich odpovědi na otevřené otázky v závěru dotazníku mne velmi dojaly. Vážím si otevřenosti respondentů, jejich schopnosti sdělit vlastní pocity, přiznat svoje slabá místa a svoji zranitelnost. Někteří se svěřili a vyjádřili své názory, ale i touhu po spravedlnosti.

Dotazník poskytl názory, rady a postoje, které vzešly z odpovědí na otázku: „*Co dle Vás nejvíce přispělo k tomu, že ženy již nenesou plnou tíhu domácnosti?*“ (dotazník otázka č. 27). Objevily se i názory s emotivním nábojem. Respondenti uvedli, že: „*Ženy jsou emancipované; Ženy mají větší sebevědomí než dříve; Ženy jsou rovnoprávné v zaměstnání, máme demokracii a svobodu; Ženy jsou zaměstnané a živí rodinu společně s mužem; Ženám pomáhá technika, spotřebiče, nejrůznější vybavení domácnosti; Je možné využít placených služeb a objednat si chuťvu; Vzájemný vztah partnerů a schopnost domluvit se na potřebném; Tolerance mužů; Jsou muži, kteří chtějí umět vše a být všestranní; Agresivita žen; Muž není žena!*“ (Respondenti, 2012, dotazník) Některé odpovědi se často opakovaly, především ty, které hovořily o zaměstnanosti žen, jejich emancipaci a potřebě podporovat rodinu finančně. K otázce

se vyjádřilo celkem 72 respondentů. Někteří respondenti uvedli i více důvodů, které dle jejich názoru přispěly k tomu, že ženy již nenesou plnou tíhu domácnosti. V tabulce č. 2 se pokusím přehledně zaznamenat počty pěti nejčastěji se opakovaných názorů.

Tabulka č. 2 – Názory respondentů na skutečnost, že plnou tíhu domácnosti nenesou v současné době ženy (otázka č. 27 dotazníku)

Kategorie názorů respondentů	Počet zaznamenaných odpovědí
Finanční důvody – potřeba zaměstnanosti obou partnerů	61
Zaměstnanost žen – časová zaneprázdněnost	48
Emancipace	22
Dostupnost placených služeb pro domácnost	14
Zájem ze strany mužů poskytnout pomoc ženám	10

Další otázka, na kterou respondenti odpovídali, byla: „*Co dle Vás brání mužům stát se rovnocennými partnery v péči o domácnost?*“ (dotazník otázka č. 28). Respondenti uvedli: „*Mužům nebrání nic; Muži si myslí, že jejich zaměstnání je důležitější než domácnost; Mužům se nechce dělat ženské práce; Mužům brání jejich matky, které je nikdy nenechaly nic dělat; Mužům brání tradice a předsudky, které říkají, že domácnost patří ženám; Mužům brání obyčejná lenost; Muži to mají zakódované v genech po staletí, že žena udržuje oheň a muž loví; Staré zvyky jsou příliš vžitě a rovnost žen v zaměstnání je ještě příliš mladá a křehká; Muži jen kopírují svoje rodiče; Muži jsou nešikovní; Ženy vše udělají a tak je nic nenutí; Nezájem mužů; Strach mužů, aby nebyli považováni za podpantofláka; Muži budují kariéru; Muži vydělávají více peněz, jejich práce je více hodnocena; Náročná doba; Muži mají nedostatek času, aby se mohli věnovat domácnosti, mají náročnější práci;* (Respondenti, 2012, dotazník) V těchto odpovědích je možné nalézt až viditelné rozdíly mezi názory mužů a žen. Je možné vycítit silnou touhu žen po změně a naopak snahu některých mužů uhájit svoji dosavadní pozici. K otázce se vyjádřilo celkem 68 respondentů. Někteří respondenti opět uvedli i více důvodů, které dle jejich názoru brání mužům stát se rovnocennými partnery v péči o domácnost. Tabulka č. 3 ukazuje pět nejčastějších kategorií názorů na tuto otázku.

Tabulka č. 3 – Názory respondentů na skutečnost, co brání mužům stát se rovnocennými partnery v péči o domácnost

Kategorie názorů respondentů	Počet zaznamenaných odpovědí
Důležitost zaměstnání a časová vytíženost mužů	51
Tradice a výchova v orientační rodině	31
Přetrvávající předsudky a veřejné mínění	24
Pohodlnost mužů	22
Nechuť přijmout emancipační pokrok	13

Pod položkou č. 29 v dotazníku je: „*Prostor pro Váš názor na dané téma.*“ Této možnosti využilo 25 respondentů, kdy poměr mezi muži a ženami byl velmi vyrovnaný 13:12. Někteří respondenti v něm pouze konstatují, jak se situace má, jiní se zlobí, někteří rezignují a další zase navrhuji řešení. Toto je jejich prostor a já si nesmírně vážím toho, že jej vyplnili právě následujícími slovy: *Rodičovská dovolená pro muže je novinka; Muži se těžko vzdávají svých koníčků; Muž přebírá péči o domácnost, když žena buduje kariéru; Téma je pro zpracování velmi náročné. Faktem je, že ženy nemohou dělat fyzicky náročné práce a neumí technicky logicky uvažovat; Podstatnou úlohu v dělbě domácích prací má vztah partnerů; Vzory se bohužel předávají z generace na generaci; Přiznávám, že o domácnost se stará žena, já nosím domů peníze; Živiteli jsou dnes oba partneři. Ale pozor, aby ženy časem nezjistily, že vedle sebe jako oporu již nemají muže, ale druhou ženu; Ženy stále nesou plnou tíhu domácnosti; Rodinu orientační a prokreační nelze srovnávat, neboť obě žijí v odlišných podmínkách; Nemám rád emancipaci; Muž – peníze, žena – rodina, ale já jsem žena a také nosím domů peníze; Záleží na tom, jaká se na začátku zavedou pravidla a kdo z partnerů má kvalitnější zaměstnání; Situace v domácnosti se stále mění např. s příchodem a odchodem jejích členů, s politickou a ekonomickou situací; Za rozdělení prací v domácnosti je odpovědná žena a matka; Téma je velmi ožehavé, až na bouřlivou diskusi; Sama jsem si manžela špatně vychovala, nedávala jsem mu úkoly a neučila jsem ho samostatnosti, dnes mi to vadí; Je třeba, aby i muži se zapojili do domácnosti a ženy mohly dělat kariéru; Doba je náročná. Je třeba, aby se o povinnosti podělili všichni a pak měli všichni čas na sebe a na koníčky.*“ (Respondenti, 2012, dotazník)

Názory respondentů poskytly množství materiálu. Různorodé názory jsem zpracovala a utřídila do několika kategorií viz. tabulky č. 2 a 3. Po tomto zpracování se ukazuje, že potřeba finančně zajistit chod domácnosti, je nejčastěji se opakujícím uvedeným

důvodem toho, proč ženy z domácnosti odcházejí do zaměstnání. Jejich podíl finanční podpory domácnosti je však stále vnímám spíše jako doplňkový, neboť dle názoru respondentů, je zaměstnání mužů pro financování domácnosti stěžejní. Jejich zaměstnání je náročnější a projevuje se velkou časovou zaneprázdněností, a proto se nemohou věnovat domácím pracím v takové míře jako žena. V závěru respondenti vyjadřují svůj názor na téma práce, které mnohdy zcela otevřeně definují jako kontroverzní a ožehavé. Jejich slova potvrzují sílu a zakořeněnost tradiční dělby práce na práce mužské a práce ženské. Přesto mnozí pociťují a přiznávají, že tato tradiční podoba dělby práce již nevyhovuje potřebám současné postmoderní společnosti. Ožehavost tématu pociťují v tom, že jsou si vědomi potřeby změny, ale sami již nechtějí být aktivními účastníky změn a spíše rezignují.

Jako demonstraci změny, posunu, vývoje a jeho směřování v dělbě domácích prací mezi manželi, bych chtěla využít srovnání výzkumu, který proběhl v roce 2002. Křížková et al. uvádějí výsledky dotazníkového výzkumu zaměřeného na sledování času, který věnují muži a ženy domácím pracím. Současně výzkum zaznamenal míru a podíl zapojení mužů a žen při jejich výkonu. Výzkum „Rodina 2002“ (ISSP, 2002) je mezinárodním projektem v rámci International Social Survey Program, který v České republice provedl Sociologický ústav AV ČR na reprezentativním vzorku 471 mužů a 818 žen. (Srov. Křížková et al. 2004, s. 149) Výsledky výzkumů je možné porovnat pomocí procentuálního zastoupení, neboť vzorek respondentů výzkumu „Rodina 2002“ je nesrovnatelně větší. Porovnat je možné položky: zastoupení žen při zajišťování nákupu, úklidu a vaření. Další položkou, kterou lze porovnat je procentuální vyjádření společného nakupování obou partnerů.

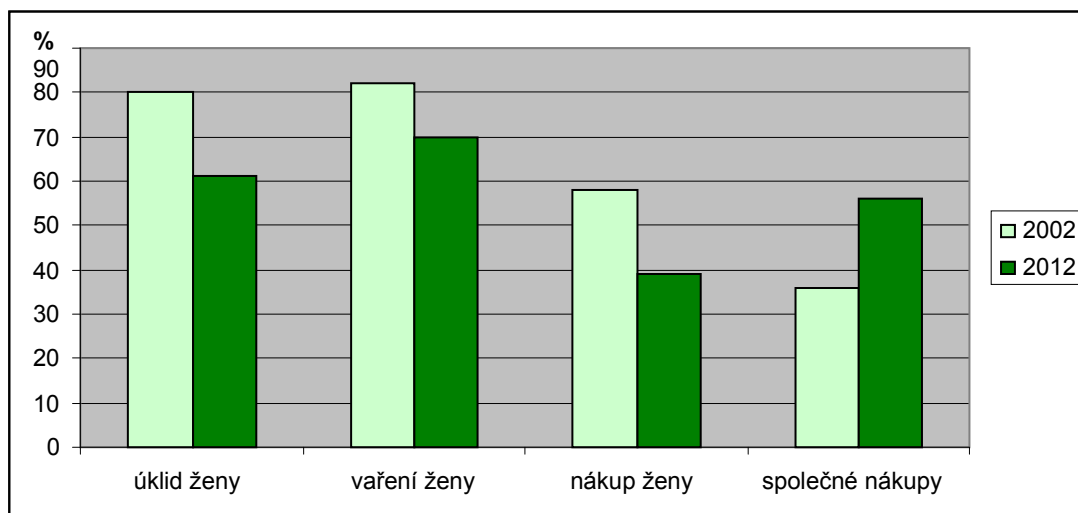
*„Podle výzkumu Rodina 2002 (ISSP, 2002) věnují ženy domácí práci týdně v průměru 23 hodin, naproti tomu muži 13 hodin. V 92% českých rodin pere prádlo **vždy nebo obvykle žena**, v 80% **žena uklízí**, v 82% **žena vaří**; v 83% rodin provádí **vždy nebo obvykle drobné opravy muž**, v 58% **rodin nakupuje vždy nebo obvykle žena a ve 36% rodin nakupují muž a žena společně nebo ve stejné míře**. S výrokem „Muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu“ souhlasilo ve stejném šetření 47% žen a 55% mužů, 31% žen a 24% mužů nesouhlasilo“ (Křížková et al. 2004, s. 70)*

Podle výzkumu pro tuto práci, který proběhl na přelomu roku 2011 a 2012 na vzorku 40 mužů a 40 žen se vždy nebo obvykle uklízení věnuje 61% žen, 70% žen vaří a v 39%

nakupuje výhradně nebo obvykle žena. V 56% zajišťují nákupy oba partneři společně nebo ve stejné míře.

Graf č. 6 – Porovnání zastoupení žen při výkonu domácích prací v čase

Uvádí výše uvedené procentuální zastoupení žen v jednotlivých domácích činnostech a porovnává situaci v roce 2002 a v roce 2012

Po srovnání sloupců v grafu je možné říci, že podíl žen obvykle vykonávajících v domácnosti úklid, vaření a nákupy se snížil. Poslední sloupec ukazuje, že naopak narostl podíl společného zajišťování nákupů, což by bylo jistým vysvětlením pro snížení zastoupení žen při této činnosti. Dedukcí by bylo možné dojít k závěru, že snížení podílu žen u uklízení a vaření je způsobeno také zvýšeným podílem vykonávání těchto činností společně oběma partnery nebo jsou více než dříve zastoupeni při jejich výkonu muži.

5.5 Rozhovory

Při použití dotazníkové metody nebylo možné navázat přímý kontakt s respondenty a tím získat více informací, které by doplnily a přiblížily konkrétní pocity, postoje či jejich obavy. Použila jsem proto metody rozhovoru a vytvořila několik kasuistik, které jsou obsahem této podkapitoly.

Pro sběr informací jsem použila metodu částečně standardizovaného rozhovoru. Směr rozhovoru byl veden otázkami z dotazníku, které jsem kladla ve stejném pořadí, ale pokládala jsem i otázky doplňující. Při této metodě sběru dat bylo především nezbytné eliminovat chyby při vnímání, viz. kapitola o sociologickém výzkumu. Jako záznamové zařízení jsem použila notebook, jehož velkou výhodou je jeho snadná přenosnost.

Oslovila jsem šest respondentů, tři ženy a tři muže různého věku z Prahy a z blízkého okolí. I přes skutečnost, že respondenty jsem znala, bylo nezbytné navázat prvotní kontakt a získat si jejich důvěru. Nejdříve jsem pohovořila o této práci a jejím cíli. Požádala jsem je, zda by do ní přispěli svými osobními zkušenostmi. Domluvili jsme se, že mohu v práci uvést jejich křestní jména. Rozhovor začal jednoduchými dotazy, odpovědi byly krátké a věcné. Poté jsem přistoupila k otevřeným dotazům na téma úklid, vaření a nákupy. Respondenti otevřeně hovořili o svých orientačních rodinách, jak to u nich doma bylo zorganizováno, a uvedli i několik drobných epizod z dětství. Pozvolna jsme přešli k jejich současným domácnostem. Respondenti v této fázi rozhovoru byli velmi spontánní a atmosféra byla až domácká. Závěrečná fáze rozhovoru byla pro respondenty nejtěžší, neboť dostali prostor se k tématu vyjádřit. Zajímala mne jejich názor na současnou situaci ve společnosti, ve vztahu k domácnostem a případně překážky, které brání stát se partnerům rovnocennými. Zde se respondenti mnohdy krátce zamysleli s hlubokým nádechem a s nejistotou hledali a formulovali vhodnou odpověď, aby se správně vyjádřili. Závěrem jsem jim poděkovala za jejich přispění a věnovaný čas.

Během příjemné atmosféry rozhovoru jsem respondenty povzbuzovala přikývnutím či přitakáním. Snažila jsem se maximálně naslouchat a nepřerušovat respondenty v okamžicích, kdy měli co říci. Při zaváhání s odpovědí jsem je utvrdila, že každá jejich odpověď je pro mne ta správná a zároveň hodnotná svou jedinečností.

Miroslav

Miroslavovi je 56 let. Jeho orientační rodina byla úplná a měla pět členů. Matka byla s dětmi doma asi 6 let, a pak nastoupila do práce. Nebyla ženou v domácnosti stejně jako otec. Všechny domácí práce, nákupy i vaření zajišťovala matka. Miroslav se na chod této domácnosti jen těžko rozpomíná. Často opakuje, že je to moc dávno,

a proto si detaily již nevybavuje. V současné době žije Miroslav se svojí partnerkou (manželkou) v domku za Prahou, má dvě dospělé děti, které mají svoje rodiny. S dětmi byla na mateřské dovolené partnerka asi 3 roky a o děti se vždy starala ona. Miroslav někdy vodil děti do školky či do školy a chodil na třídní schůzky. Celý život chodil a stále chodí do práce a živí rodinu. Pravidelně zajišťuje nákupy autem cestou z práce. Pešky by do obchodu nakupovat nešel. Běžný úklid doma nedělá, to dělá žena po příchodu z práce. On odchází ven s pejskem Andym. Miroslav např. rád seká zahradu a dělá vše potřebné okolo domu. Úklid doma je pro něj doslova tabu, nebaví ho to. Miroslav rád vaří, některá jídla však vaří jen partnerka např. knedlíky. V kuchyni rád pracuje s masem a zeleninou. Myslí si, že ve vaření jsou si s partnerkou rovnocennými partnery. Mytí nádobí ho však vůbec nebaví, nejde mu to, a tak raději z kuchyně odchází. Miroslav si myslí, že domácí práce jako praní, věšení a žehlení prádla plně zastává jeho partnerka, neboť to umí a jde jí to lépe než jemu. Miroslavovi nevadí dělat všechny údržbářské práce, umí to, a proto je to u nich doma jeho hlavním úkolem. Podle Miroslava nutí společnost ženy pracovat. Ty se pak nemohou plně věnovat domácnosti a dětem. Společnost dokonce nutí ženy, aby vykonávaly vysoké funkce a chodily na různé schůze. Dříve na schůze chodili pouze muži, dali si pivko a bylo vyřešeno. Dle jeho názoru by se pouze „ňouma“ staral o domácnost nebo ještě gayové. Miroslav říká, že muži nemají na úklid buňky. Na doplňující dotaz zda uklízel na vojně a za jakých jiných okolností by případně zajistil úklid, opověděl, že na vojně uklízel, protože musel, taky mj. pod tlakem šikany. Kdyby žena třeba onemocněla, tak by taky uklízel. Závěrem to Miroslav shrnul tak, že by uklízet začal, kdyby musel. Když nemusí, tak proč by to dělal?

Jitka

Jitce je 49 let a svoji orientační rodinu se čtyřmi členy označuje jako „ideální rodina“. S dětmi byla na mateřské dovolené matka. Celkem byla doma asi 9 let. Byla tedy několik let ženou v domácnosti. Hned na začátku mne Jitka informuje o tom, že její matka vyrůstala v dětském domově, a proto to u nich doma bylo trochu jinak než jinde. Matka spoustu věcí neuměla, a proto ona i děti se od otce mnohému učily. Výchovu dětí řídil spíše otec, který chodil i na rodičovská sdružení a učil se s dětmi. Nákupy dělala celá rodina, podle toho, kdo měl čas. Otec se ve všem dobře orientoval a věděl co nakoupit. Běžný úklid dělala matka. Velký úklid dělala nejdříve matka a později celá rodina. Otec dělal velmi rád všechny drobné opravy v domácnosti. I když byla matka

s dětmi doma, dělal po příchodu z práce večeře otec. Vaření byla jeho doména, naučil vařit i děti a byl velmi trpělivý. Současná rodina Jitky má pět členů. S dětmi byla na mateřské dovolené 9 let. Jitka měla dobrou práci a více peněz než partner (manžel), a proto s často nemocnou dcerou byl doma on. Péče o děti mu však moc nešla, tak ji Jitka doháněla po práci. Později tato péče přešla na děti, které se naučily být brzy samostatné. Nákupy, i ty velké, dělá Jitka autem. Běžný úklid zajišťuje Jitka a s tím velkým jí hodně pomáhají všechny tři dcery. Vaření přebírá partner Jitky, který vaří pravidelně. Mají-li doma chuť na nějakou specialitku, pak vaří Jitka. Jitka si myslí, že společnost se v otázkách domácích prací posunula o malý kousek jinam, již připouští muže jako partnera v domácnosti. Stále je zde však velmi silný vliv kontroly společnosti, aby to nějaký muž náhodou v té domácnosti nepřehnal. Pro muže je stále ostudou, kdyby se prezentoval jako muž v domácnosti. Jitka také pociťuje velký tlak finanční náročnosti na domácnost, který je důvodem toho, že muž by dnes rodinu neuživil, a tak musí chodit do práce i ženy.

Lukáš

Lukášovi je 21 let. Jeho orientační rodina měla 4 členy. Do svých 16 let však žil s rodiči sám, až poté se narodila jeho mladší setra. Matka byla na mateřské dovolené s dětmi asi 6 let. Matka nebyla ženou v domácnosti a oba rodiče chodili do práce. Nákupy zajišťovala vždy matka, stejně jako běžný každodenní úklid. I velké úklidy byly většinou matčinou záležitostí. Vyskytla-li se fyzicky náročná práce, otec s ní matce vypomohl. Otec většinou doma po náročné práci (v zaměstnání) odpočíval. Vše okolo dětí zajišťovala matka. Na třídních schůzkách se matka a otec střídali. Otec se někdy podílel na vaření svátečních obědů, hlavně pokud šlo o úpravu masa. Matka vařila každý den běžná jídla. Lukáš má již 2 roky se svojí partnerkou vlastní domácnost, zatím bez dětí. Každodenní nákupy zajišťuje partnerka, společně pak dělají velké týdenní nákupy. Lukáš nerad nakupuje sám, protože neví, co má koupit. Běžný každodenní úklid dělá partnerka, neboť je rychlejší. Lukáš by to také uklidil, ale až časem. Pravidelné velké úklidy u nich neprobíhají. Partnerka doslova Lukášovi říká: „Sedni si někde a nemotej se mi tady.“ Lukáš si nedokáže představit, že by byl s dítětem na rodičovské dovolené. Má pocit, že by to nezvládl. V čerstvé paměti ho děsí představa, že by se staral o dítě, které by mohlo být hyperaktivní jako jeho mladší sestra. Říká: „Ne, do toho bych nešel!“ Vaření mu nic neříká, udělá si tak čaj nebo kávu. Zatím vaří pouze jeho partnerka nebo matka, ke které občas zajdou na oběd. Dle jeho

názoru je dnešní doba a dnešní domácnost velmi finančně náročnou záležitostí. Už jen sehnat podnájem a zaplatit jej, je pro mnohé mladé rodiny nedosažitelné. Dnes již nestačí, aby chodil do práce pouze muž, finančně by to neutáhl, proto musí vydělávat také žena. Na dotaz, co brání mužům být rovnocennými partnery v domácnosti, Lukáš říká: „Muži jsou jinak myšlenkově orientovaní, směrem ven, potřebují odcházet do práce.“ Lukáš sám cítí velkou potřebu odcházet do práce. Doma by ho to nebavilo, připadl by si nevyužitý.

Jana

Janě je 24 let a její orientační rodina měla 4 členy. Matka byla s dětmi na mateřské dovolené asi 6 let, o děti se starala i v době jejich nemocí. Oba rodiče se např. střídali na třídních schůzkách. Matka zajišťovala domácí úkoly a otec se s dětmi učil fyziku a matematiku, neboť byl vědeckým pracovníkem v těchto oblastech. Oba chodili do práce. Běžný úklid automaticky zajišťovala matka, na její upozornění se občas přidaly i děti. Pravidelné velké úklidy u nich neprobíhaly. Vařila matka, otec uměl dobře čínskou kuchyni, bavilo ho to a často ji rodině připravoval. Běžné drobné nákupy dělala matka. S Otcem vyráželi na velké nákupy autem do supermarketu. Jana má svoji novou domácnost s partnerem (manželem) již 5 let a zatím bez dětí. Při běžném úklidu se střídají pravidelně po týdnu, doslova na to mají rozpis. Zatím to zvládají bez velkých úklidů. Nakupují vždy společně a nejčastěji na nákup jezdí autem. V případě drobných nákupů se střídají, partner však potřebuje poradit, co má koupit, např. po telefonu. Vaření většinou zastává Jana, ale někdy vaří i společně. Dle názoru Jany dnes ženy nejsou plně v domácnosti díky emancipaci. Nebo také proto, že prostě nechtějí být doma. To co brání mužům, být rovnocennými partnery v domácnosti, je obyčejná lenost. Janin partner by klidně byl na rodičské dovolené s jejich dětmi, ale pod podmínkou, že by Jana vydělávala více peněz než on. Dle názoru Jany se muži mnohem více drží tradice, která říká mužům, co by měli a co by neměli dělat. Proto doma tolik nepracují. Tyto tradice se jim hodí a mnohdy se za ně vědomě schovávají.

Michaela

Michaele je 40 let. Žila v úplné orientační rodině, která měla 4 členy. Matka byla na mateřské dovolené 4 roky. Ani jeden z rodičů nebyl v domácnosti. Péči o děti většinou zajišťovala matka. Na rodičovské schůzky dětí chodili do školy oba rodiče.

Otec si s dětmi často hrál. Matka sama zajišťovala nákupy, veškerý úklid i vaření. Pokud matka nebyla doma, byla např. v nemocnici, o děti se starala babička. Otec sice nepomáhal s každodenními domácími pracemi, ale také neležel doma. Byl kutil, sám např. postavil chatu. Měl také celou řadu koníčků, se kterými své děti seznamoval jako např. fotografování, sbírání fotoaparátů nebo kamer. Současná rodina Michaely má čtyři členy. Michaela byla s dětmi na mateřské dovolené celkem 6 let. Do jejich výchovy se aktivně zapojily babičky a to hlavně v době jejich nemocí. Michaela i její partner (manžel) se střídají při chození do školky. Michaela cestou z práce zajišťuje každodenní nákupy. Autem oba dva, nebo partner sám, jezdí na velké nákupy. Partner se ptá Michaely, co má koupit. Michaela zajišťuje úklid úplně sama. Vaření je také plně v její režii. Dle jejího názoru dnes už ženy nechtějí být zavřené doma. Ona si však myslí, že je proti přírodě, aby chlapi zůstávali doma. Muž má živit rodinu a žena pouze doplňovat, ale rozhodně ne naopak. Michaela se zdá, že se společnost vydává nepřirozeným směrem. Měli bychom se podívat na zvířata, kde se samice chovají jako samice a samci jako samci. Role jsou dané přírodou a nemělo by se to měnit. Michaela s jistou dávkou odhodlání sdělila tento svůj názor, i když následně měla potřebu se za něj omluvit, neboť si údajně uvědomuje, že není dost pokrokový. Pociťuje totiž, že společnost začíná tlačit na rovnost pohlaví a to i v rozdělení domácích prací. Za její upřímnost a odhodlání jsem velice vděčná, neboť mi to dalo nahlédnout do skutečného smýšlení možná většího počtu žen tohoto věku a současně bylo vizitkou dobře vedeného rozhovoru, který při navození atmosféry důvěry umožnil rozkrytí nejhlubších pocitů respondentky.

Jarda

Jardovi je 40 let a v orientační rodině, která měla šest členů, strávil 21 let. Otec vždy chodil do práce, zatímco matka byla s dětmi 8 let na mateřské dovolené a další 4 roky pracovala doma jako švadlena. Až po 12 letech nastoupila matka do zaměstnání mimo domov. Otec chodil do práce pravidelně. S dětmi v případě potřeby např. nemoci zůstávala doma pouze matka. Matka zajišťovala každodenní nákupy i úklid. Velkých pravidelných pátečních a sobotních úklidů a nákupů se účastnili všichni členové domácnosti. Rozdělení a způsob provedení těchto prací stanovila matka. Ta zajišťovala i vše okolo dětí a školy. S odbornými a technickými školními předměty typu chemie, zeměpis, dějepis pomáhal dětem otec, zatímco matka dohlížela na úkoly a pomůcky pro výuku. Vaření bylo matčinou záležitostí. Otec pouze okrajově vypomáhal s pomazánkami nebo dělal americká vajíčka. Jarďa má dvě děti a s partnerkou

(manželkou) žije v nové domácnosti již 19 let. Do práce chodí oba partneři. S dětmi byla na mateřské dovolené partnerka celkem 6 let, ale jako žena v domácnosti nezůstala a vždy se vracela zpátky ke stejnému zaměstnavateli, který jí držel místo. Jarda nebyl na rodičovské dovolené ani v domácnosti, ale se ženou se rovným dílem podíleli na péči o nemocné děti. Jarda doslova říká: „Jednou zůstala doma žena, podruhé já.“ O děti se starají oba dva, ale Jarda má pocit, že partnerka v hlavě nosí více informací o tom, co vše je třeba zajistit a vyřídit. Nákupy zajišťují autem cestou z práce v blízkém supermarketu. Nakupuje ten, kdo jede dříve z práce, není v tom žádné pravidlo. Běžný úklid zajišťují všichni členové domácnosti i děti. Děti přicházejí domů ze školy první, a proto zajišťují běžný úklid včetně venčení pejska. Velký úklid má svoje nepsaná pravidla. Každý má na starosti svůj pokoj a dále činnosti, které vykonává ve zbytku domu. Činnosti jsou rozděleny tak, aby všichni s prací skončili současně a mohli si společně užívat volna. V kuchyni se motají oba partneři. Jarda však přebírá hlavní slovo v okamžicích, kdy se připravuje slavnostní oběd nebo větší hostina. Jarda vaří rád. Dle Jardova názoru stále ještě větší pracovní podíl mužů v zaměstnání mimo domov brání tomu, aby byli muži rovnocennými partnery v domácnosti. V domácnosti se dle Jardy více uplatňuje ten z partnerů, který má méně náročnou práci časově i obsahově. Jarda i jeho partnerka mají nyní oba stejně náročné zaměstnání, proto i jejich dělba práce v domácnosti je rovnocenná. Současně přiznává, že museli přistoupit k výrazně většímu zapojení dětí do chodu domácnosti. V tomto období mají totiž oba partneři velmi náročné zaměstnání, a proto již nemohou věnovat domácnosti tolik času. Aby zachovali kvalitu a dobré fungování domácnosti, převzaly některé funkce děti.

Vedení rozhovoru nebylo snadné. Především navázání kontaktu a získání si důvěry k otevřenosti u některých respondentů trvalo déle. Dle mého názoru se mi to nakonec podařilo u všech oslovených osob. Miroslav byl při rozhovoru uvolněný, spokojený a byl plně přesvědčen o správnosti všech svých tvrzení. Současnou podobu dělby práce v jejich domácnosti nemá potřebu měnit. Jitka s chutí a s radostí hovořila o otci a jeho roli v domácnosti. V současné době se cítí být samostatná a to ji uspokojuje. Její manžel přebírá jistou část domácnosti a ona více nevyžaduje. Lukáš měl od samého počátku rozhovoru k tématu ofenzivní postoj. Používal krajní výrazy o tom, že některé věci by nepřipustil. Je přesvědčen o oprávněnosti své role muže a chce si ji uhájít. Jana je mladá žena, která si teprve buduje svoji domácnost. Od samotného začátku s jistou naučeností až striktně dbá na spravedlnost a rovnost i při dělbě domácích prací. S partnerem již nyní hovoří o rovnocenné dělbě při péči o děti. Pro Michaelu byl ze všech respondentů rozhovor nejméně příjemný. Bylo těžké ji zbavit pocitu, že není

kontrolována a hodnocena. Vzor péče o domácnost převzala z rodiny orientační, kde domácnost většinou zastávala pouze matka, v tomto duchu pokračuje i ve své domácnosti. Měla potřebu svoji domácnost obhajovat a utvrzovat o své spokojenosti se stávajícím stavem. Současně však připustila, že doba se změnila a podoba domácností se mění. Tlak ze strany veřejnosti jí vadí, neboť ji staví do role jistého“dinosauru“ v dělbě prací spojených s péčí o domácnost. Naopak Jarda byl zcela otevřený a o rovnocenném zatížení všech členů domácnosti (včetně dětí) hovořil jako o naprosté samozřejmosti a dokonce potřebě v současném světě. Předsudky okolí si nepřipouští a nic ho neodradí být platným členem domácnosti.

Pomocí informací získaných metodou rozhovoru, které mají kvalitativní charakter, je možné se vrátit k výsledkům dotazníku a interpretovat je. V předchozí podkapitole grafy č. 3 – 5 zobrazují tendenci klesajícího zastoupení žen při výkonu domácích prací, zvyšující se podíl mužů v péči o domácnost a současně zvyšující se tendenci k rovnocenné dělbě mezi oba partnery. Shodně s těmito výsledky oslovení respondenti potvrzují, že ženy chodí do práce a jejich podíl na chodu domácnosti se tím logicky snížil. V rozhovorech proto uvádějí další členy, kteří tento pokles musejí jistým způsobem nahradit, nejčastěji jsou to děti (uvádí Jitka a Jarda) nebo prarodiče (uvádí Michaela). Muži se stále více zapojují do domácnosti. I Miroslav, který je poměrně zatvrzelým zastáncem dělby prací na mužské a ženské práce přiznává, že sám jezdí na nákupy nebo se věnuje vaření. Společné nebo samostatné nákupy a příprava a vaření jídel muži se objevuje stále častěji. Opakují se i informace o podílu mužů na výchově dětí, chození na třídní schůzky a pomoc dětem s učením. Muži zároveň nepopírají, že by neuměli uklízet, pouze potřebují více prostoru, času a důvěru žen.

6 Vyhodnocení výzkumu a cíle práce

Studium literatury bylo pro vypracování práce stěžejní. Při vyhledávání vhodných titulů, jsem narazila na celou řadu ne odborných textů, které úzce souvisí s tématem práce, jim je věnována první část této kapitoly. Následuje potvrzení nebo případné vyvrácení definovaných hypotéz pomocí kvantitativních dat a kvalitativní informací získaných metodou dotazníku a rozhovoru. Závěr kapitoly je věnován mému studijnímu oboru, kterým je sociální pedagogika.

6.1 Důkazy posilování generových rolí

Naše společnost je plná „mužských“ a „ženských“ rolí. V každé situaci hledáme šablonu, jak by se naše role měla zachovat, případně použijeme algoritmus ze situace podobné. Jinak se naše role chovají doma, jinak v práci, jinak v restauraci, v divadle, v kostele, v nemocnici, na ulici atd. June Stathamová se zajímala o potíže spojené se snahou vychovávat děti „rovnoprávně“. Šlo o výzkum v několika britských rodinách, kde se rodiče snažili svým působením změnit tradiční rozdělení rolí. Chlapce vychovávali k větší citlivosti a dívky k větší zvědavosti a aktivitě. Všichni rodiče však narazili na velmi silný vliv širšího okolí, vliv společnosti nebo vrstevníků ve škole je příliš silný. I když dětem doma vytvořili vyrovnané prostředí, neutrální hračky, barvy či vybavení pokojů, jedna návštěva v hračkářství nebo návštěva příbuzných s dárky vše rázem zbouralo. (Srov. Giddens 1999, s. 116-117)

Vliv našeho okolí jak tak silný, že z nás nakonec udělá dokonalou ženu nebo muže. Kdybychom snad na okamžik zaváhali, s něčím si nevěděli rady či snad nevěděli, jak se chová „pravý“ muž či „pravá“ žena, nevádí. Co třeba drobná publikace do kapsy s názvem *Všechno, co by měl znát každý muž*. Tato publikace mužům poradí, co by měl obsahovat kufřík s náradím, jak pověsit obraz, jak vyměnit pneumatiku, jak uvázat kravatu, jak přišít knoflík, jak se správně holit, jak dát pořádnou ránu, tipy ke grilování a mnoho dalších. (Srov. Cohen 2010) Není divu, že na úspěšnou publikaci s elegantním mužem držícím v ruce hasák (příloha, obrázek č. 1) navazuje pokračování, na jehož titulní straně je elegantní žena držící v ruce žehličku (příloha, obrázek č. 2) s názvem *Všechno, co by měla znát každá žena* od Allan Kalbové.

Nejen dospělí, ale i děti mají tuto možnost. Chceme mít z chlapce správného kluka? Žádný problém, stačí dát mu nahlédnout do populárně naučné literatury pro děti a mládež např. do knihy *Knihy pro správné kluky; Jak přežít cokoliv a kdekoliv*. Tam kluky naučí být dobrým vůdcem, jak přežít souboj, jak přežít lavinu, jak stopovat divoká zvířata, jak přežít výpravu za nakupováním, jak přežít rodinné Vánoce, jak se stát skromným hrdinou apod. (Srov. Campbell 2008)

A protože současná doba ještě nepřipouští plné sejmutí odpovědnosti za domácnost z ženy, přichází jí na pomoc např. kniha *Jak to všechno zvládnout?* Která oslovuje svoje čtenářky, ženy a informuje je o změnách spojených se zaměstnaností žen a radí, jak se to vše dá skloubit s domácností. (Srov. Havlová 1994) Publikace Phillipsově *Domácnost od A po Z* také oslovuje ženy a nabízí jim pomoc při vedení domácnosti. Již totiž nelze vyjít se způsoby vedení domácnosti, tak jak jim je předaly jejich matky. Tato a podobné publikace říkají ženám, co je v domácnosti nejdůležitější jako např. pořádek, bezpečnost, pravidelné drobné opravy, a že by měl být pohodlný, uklizený, čistý a dobře zásobený potravinami. Jestliže to ženy přesto nezvládají, mohou využít placenou výpomoc, mají koupit hotové jídlo, ale také: „*Požádejte o pomoc členy rodiny, ale nepočítejte s tím, že dosáhnou vaší úrovně.*“ (Phillipsová, 1993, s. 11) Nelze nedojít k závěru, že jediným vládcem domácnosti je žena, nikdo jiný ji totiž není schopen stejně kvalitně zastoupit. Ani současná česká společnost není těchto předsudků ušetřena.

To jak dosáhnout jisté vyrovnanosti v dělbě prací je možné jedině tehdy, připustí-li ženy, že i ostatní členové domácnosti a partneři jsou schopni tyto povinnosti zvládnout minimálně stejně dobře jako ony. Podobně, jako se učí muži důvěřovat ženám v zaměstnání a uznávají, že mohou být stejně dobré nebo i lepší než oni. Tak musí ženy důvěřovat mužům a dát jim prostor, aby dokázali, že i oni jsou dobří ve vykonávání domácích pracích a v péči o děti. Mnoho mužů např. doma vaří a dosahují mimořádných výsledků. Pustí-li ženy muže do domácností, možná dojde i k přehodnocení neplacené práce v domácnosti.

Odlíšné až protichůdné vnímání obou pohlaví posiluje i zábavná literatura. Patří sem např. světové bestsellery od manželů Perseových. Ti ve svých knihách *Proč muži lžou a ženy pláčou* a *Proč muži neposlouchají a ženy neumí číst v mapách* o mužích a ženách hovoří jako o odlišných druzích, což dokládají konkrétními zábavnými scénkami ze života. V úvodu knihy čtenáři vysvětlí situaci doslova takto: „*Muži a ženy jsou odlišné*

bytosti. Ne lepší anebo horší – prostě jen jiné. Jediná věc, kterou mají společnou, je fakt, že náležejí ke stejnému živočišnému druhu. Žijí však v jiných světech, vyznávají jiné hodnoty a v důsledku toho stanovují jiná pravidla. Všichni to vědí, ale jen velmi málo lidí, zejména mužů, je ochotno něco takového připustit.“ (Perseovi 2003, s. 21)

Doslova na každém kroku se setkáváme s něčím, co nám naznačuje, že existují dvě základní kategorie: muži a ženy. Z výše uvedeného by dokonce mohl vzniknout dojem, že lidé jsou v pasti a genderová rovnost je čirá utopie. Ale i přes poměrně silnou zakořeněnost představy o dané dělbě věcí mezi muže a ženy a jistou kontroverznost tohoto tématu, bych zůstala optimistou. Mnohdy totiž jde o otázku osobního postoje, který může čelit mnoha zkresleným představám a předsudkům. Příkladem mohou být tatínci na rodičovské dovolené nebo zvyšující se podíl žen v České armádě. Dříve naprosto nepředstavitelné je dnes skutečností a já věřím, že budoucnost bude přinášet další výrazné změny a posuny.

6.2 Hypotézy

Výsledky výzkumu ukazují na mírně klesající podíl žen zůstávajících v domácnosti. Viditelný je však rozdíl v délce doby strávené ženami v domácnosti. Ženy zůstávají v domácnosti v současné době kratší dobu než v předchozích generacích. Výzkum naznačuje, že se snižuje i podíl žen na vykonávání domácích prací. Z výpovědí respondentů je zřejmé, že jako příčinu vyšší zaměstnanosti žen vnímají potřebu, aby se ženy spolupodílely na financování domácností. Lze tedy říci, že hypotézu č. 1 **„Zvyšující se ekonomická náročnost domácností, je příčinou vyšší potřeby žen chodit do zaměstnání a tím se finančně podílet na jejím chodu.“** provedený výzkum **POTVRZUJE.**

Výzkum nejenže ukázal klesající tendenci podílu žen na vykonávání domácích prací (graf. č. 3), zaznamenal i stoupající podíl mužů při vykonávání činností (graf č. 4), kterými jsou např. nákupy, uklízení a vaření. Zároveň výzkum zaznamenal vzrůstající tendenci v rovnocenném rozdělení prací mezi partnery (graf č.5), nejvíce v zajišťování nákupů a ve vaření. Příčiny těchto změn bylo možné najít ve výpovědích, které velmi často uvádějí, že nákupy dnes lidé vykonávají autem v supermarketech, kam často jezdí partneři společně nebo i samostatně a to téměř rovným dílem. Velký posun nastal i ve vaření. Muži se dnes specializují na cizí kuchyně nebo na přípravu masa. Podporou

jim mohou být i četné pořady o vaření v médiích, kde se velkou měrou prezentují muži kuchaři. Lze tedy konstatovat, že hypotéza č. 2 „*V prokreačních rodinách se zvyšuje počet mužů a snižuje počet žen podílejících se na péči o domácnost než v rodinách orientačních.*“ byla **POTVRZENA**.

Další skutečností, kterou výzkum ukázal, byla změna ve způsobu dělby práce, tj. zastoupení žen a mužů v rodinách orientačních a prokreačních. Konkrétní kvantitativní změny v dělbě domácích prací mezi muže a ženu v orientačních rodinách a v současných prokreačních rodinách zaznamenávají grafy č. 3 – 5. I porovnání s výzkumem, realizovaným před deseti lety, ukázalo na posun směrem k poklesu podílu žen v domácnosti a k mírnému zvýšení podílu mužů při vykonávání domácích prací. Výpovědi respondentů naznačily, že bylo nezbytné přizpůsobit se náročné době, která vyžaduje větší zastoupení žen ve veřejné sféře. Současná sociální politika např. umožňuje mužům být s dětmi na rodičovské dovolené. I vybavení domácnosti se změnilo. Do domácnosti vstupuje více techniky a „chytrých“ přístrojů, které domácí práce usnadňují a šetří tolik potřebný čas. Respondenti naznačují, že doba se změnila i nadále se bude měnit, a domácnosti se jí budou muset přizpůsobovat. Je proto možné vyslovit závěr, že hypotéza č. 3 „*Podoba dělby domácích prací v rodině orientační a v rodině prokreační je odlišná* „ byla **POTVRZENA**.

Tabulka č. 1 „Domácí práce“, ale i názory a postoje respondentů nyní umožní potvrzení případně vyvrácení hypotézy č. 4 „*Dělba práce v domácnosti mezi ženou a mužem není rovnocenná. Ženy jsou zatíženy domácími pracemi více než muži.*“ Tabulka uvádí kvantitativní výsledky dotazníku, které potvrzují, že počet žen, které nakupují, uklízejí, pečují o děti a vaří je stále více než počet mužů vykonávajících tyto práce. Ve výpovědích respondenti je poměrně často zmiňována odlišnost role muže – živitele a role žen - pečovatelky o domácnost a děti. I přes existující osvětu o potřebě genderové rovnosti, mnozí přiznávají, že jejich role jsou již hluboko vžitě a řídí se jimi. Mladé ženy a někteří mladí muži směřují ke změně vyznačující se větší rovností. Starší ženy spíše rezignují, jsou smířeny, i když to některým vadí. Zaznamenány byly i názory mužů, kteří své role tvrdošijně obhajují, vyhovují jim, chtějí je zachovat. Faktem zůstává, že především starší a střední generace mužů a žen berou rozdílnost rolí jako vždy existující skutečnost. Je proto možné říci, že i hypotézu č. 4 provedený výzkum **POTVRZUJE**.

6.3 Vztah tématu k sociální pedagogice

Jako dlouhá nit' se celou prací od začátku do konce proplétá vliv prostředí a jev, kterým je socializace. Socializace, jež je pro jedince prvotním a základním způsobem získání vzorců chování dané společnosti a dává možnost vytvořit si správný vztah k hodnotám. Velká část práce je věnována rodině a manželství, významným společenským institucím a socializačním činitelům. V práci narážíme i na další socializační činitele, kterými jsou vzdělávací instituce, skupiny vrstevníků či média. Nezapomínáme ani na změny v sociální politice státu, ekonomickou náročnost kladenou na domácnosti, časovou zaneprázdněnost rodičů, to vše a další je příčinou změn ve společnosti. Tyto změny následně mění podobu rodiny, podobu domácností, podobu dělby prací mezi manželi atd. Mění se hodnoty, předávané vzory, posouvají se názory a postoje. Avšak naše schopnost učit se, je pro nás nástrojem a možností se změnám úspěšně přizpůsobit a „přežít“. To vše a mnohé další je v centru zájmu vědní disciplíny, kterou je sociální pedagogika.

V práci bylo zmíněno, že domácnost je středem pozornosti mnoha sociologických výzkumů. V podobě domácnosti se odráží celá řada společenských jevů, které jsou cílem sociologických výzkumů spojených s rodinou, manželi, způsobem života, životním stylem či životní úrovní. Odborníky z různých vědních oborů bylo zaznamenáno a vypracováno k tomuto nebo souvisejícím tématům již mnoho. Proto tato práce jen těžko nabídne sociální pedagogice něco nového, ještě neodhaleného. Další zpracování tohoto tématu může nabídnou rozšíření dosavadních poznatků o mnou nasbíraný materiál. Práce má charakter rozšiřující, se snahou najít a vysvětlit některé příčiny změn či posunů v dělbě domácích prací mezi manželi.

Závěr

Dynamicky se měnící společnost nám dává možnost zachytit a zaznamenat její stav a podobu v jednom krátkém časovém intervalu. Společnost je živá a kráčí vpřed. Proto i tato práce podává výpověď o jednom jejím pomíjivém okamžiku. Více takto zachycených okamžiků dává možnost složit její měnící se obraz i podobu jevů, jež v ní probíhají. I dělba domácích prací mezi manželi je dynamickým jevem společnosti.

Kritériem pro výběr tématu práce pro mne byl jeho vztah ke studovanému oboru, sociální pedagogice. Současně jsem hledala oblast, která by byla blízká mé osobě. Měla jsem pocit, že domácnost je pro mne dost známé a přátelské prostředí, a proto jsem k tématu přistoupila s jistým optimismem. Brzy jsem však byla zaskočena jistou neshodou názorů, obsáhlostí a šíří tématu. Zjistila jsem, že dělba práce, domácnost a manželství je oblast spjatá s celou řadou procesů, funkcí a změn. Bylo proto nezbytné striktně si vymezit jistý úsek z tohoto tématu. Soustředila jsem se na vymezení základních pojmů tématu jako je dělba práce, rodina, manželství a domácnost. Zároveň jsem chtěla najít podobnosti a odlišnosti v chování mužů a žen, spojené s dělbou a organizací práce v domácnosti. Přesto jsem v průběhu práce stále narážela na tendence odbíhat do jednotlivých problematik a jen velmi těžko jsem se vracela zpět na vytyčenou trasu práce.

Na poli domácnosti proběhla řada podobných výzkumů, které dávají možnost srovnání. Porovnáním je možné vysledovat změny, jejich směr i intenzitu postupu. Výzkum ukazuje, že podíl žen na vykonávání domácích prací se snižuje. Současně byla zaznamenána stoupající tendence zapojení mužů do této oblasti. Stoupající trend zaznamenala i rovnocenná dělba mezi oba partnery. Intenzita snižování podílu žen v domácnosti je mnohem větší, než je intenzita zvyšujícího se trendu zapojení mužů, což by svědčilo o jisté nevyrovnanosti. Kvalitativním výzkumem bylo navíc zjištěno, že do domácností vstupují další činitelé, kterými jsou prarodiče, placené služby nebo technika. Stabilita a funkčnost domácností se tím jeví jako zachovaná a zajištěná.

Dalším důležitým momentem každého výzkumu je snaha odhalit motiv, příčinu a původ změn i jejich směřování. Jako hlavní příčina změn, které již delší dobu udržují stejný směr vývoje, je emancipace žen. Vstup žen do veřejné sféry a tím logicky částečný

ústup ze sféry soukromé (z domácností). Z důvodu zajištění a zachování funkčních domácností tak lze předpokládat, že do nich vstoupí noví činitelé.

Výzkum také odhalil jistou zakořeněnost k respektování a uznávání rolí „muž“ a „žena“. Genderové stereotypy, tlak společnosti ke konformitě, sociální kontrola, to vše jsou společností vytvořené bariéry a překážky k individuálnímu rozvoji osobnosti dle vlastních možností, schopností či zásluh. Možným řešením by byla výchova směřovaná k individualitám jedince bez důrazu příslušnosti k jedné z „kategorií“ Odlišnosti pak prezentovat jako biologickou odlišnost a dát mu tento význam, nikoli význam dalšího směřování v životě. Takto předané vzory dětem by se v budoucnosti měly promítnout do organizace života ve sféře pracovní i soukromé. Současná doba přichází s novými příležitostmi.

Resumé

Práce analyzuje dělbu domácích prací mezi manželi, kde v teoretické poloze vymezuje jevy jako dělba práce, rodina, manželství, domácnost, pohlaví, gender. Jednotlivé jevy jsou ve středu zájmu více vědních oborů např. sociologie, psychologie, biologie, historie, zoologie aj., proto jsou některé jejich pohledy v práci prezentovány. Nabízející se komparaci některých základních teorií o determinantech chování žen a mužů je v práci také věnován jistý prostor. Práce se dále zaměřuje na procesy úzce spjaté s oborem sociální pedagogika, kterými je socializace, výchova, učení, schopnost přizpůsobit se, socializační činitelé apod. Po provedení sociologického výzkumu pomocí metody dotazníku, komparace a rozhovoru bylo možné přistoupit ke konfrontaci získaných dat s vyslovenými hypotézami. Cílem této práce bylo rozšíření poznatků o data získaná výzkumem. Získaná data je možné poskytnout pro srovnání s pozdějšími výzkumy v oblasti fungování a organizace práce v soukromém sektoru společnosti (v domácnosti). Po kritické analýze získaných dat a srovnání s výsledky obdobných výzkumů bylo možné potvrdit pokračující dosavadní tendenci, kterou je snižující se podíl žen na výkonu domácích prací a současně stoupající rovnocenné zastoupení obou partnerů při dělbě domácích prací.

Summary

This thesis analyzes the division of household labor among married couples and, at the theoretical level, defines phenomena like division of labor, family, marriage, household, sex, gender. Many scientific disciplines, such as sociology, psychology, biology, history, zoology, etc., are interested in these particular phenomena. Therefore, this thesis shows some views on these phenomena. One part of this thesis offers a comparison among some fundamental theories regarding the determinants of men and women behavior. The thesis is focused on processes, such as socialization, education, learning, adaptability, socialization factors, and the like, that are closely connected with the Social Pedagogy. After the sociological research (by means of the questionnaire), comparison and interview had been done it was possible to compare obtained data with the said theories. The thesis was aimed to extend knowledge by data obtained from research. The obtained data can be used for later researches in the area of functioning and work organization of the private sphere (in household). After comparing the obtained data with the results of similar researches it was possible to affirm the continuing present trend, that is: Decreasing women's participation in household labor and increasing equal sharing of responsibilities between men and women regarding the household division of labor.

Klíčová slova

Dělba práce; Přirozená dělba práce; Společenská dělba práce; Manželství; Rodina; Domácnost; Domácí práce; Muž; Žena; Pohlaví; Gender; Genderová socializace; Genderová role; Genderové stereotypy; Genderová rovnost; Sociologický výzkum; Respondent; Dotazník; Rozhovor;

Keywords

Division of labor; Natural division of labor; Social division of labor (Division of labor in society); Marriage; Family; Household; Housework; Man; Woman; Sex; Gender; Gender socialization; Gender role; Gender stereotypes; Gender equality; Sociological research; Respondent; Questionnaire; Interview;

Seznam literatury

BADINTEROVÁ, E., *XY O mužské identitě*. (z francouzského originálu *XY. De l'identité Masculine*, Paříž, 2001; přeložila Dlabdová, Z.), Vydání první, Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček - Paseka, 2005, 272 s. ISBN 80-7085-727-0

BAKALÁŘ, E., *Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Vydání první, Praha: Vyšehrad s. r. o., 2002, 216 s., ISBN 80-7021-605-0

BENARDOVÁ, CH., SCHLAFFEROVÁ, E., *Matky dělají muže*. (z německého originálu *Mütter machen Männer*, München, 1994; přeložila Fišarová, A.) Praha: PRAGMA, 1997, 234 s., ISBN 80-7205-435-X

BRTNÍKOVÁ, M., ŠEDIVÝ, V., *Moderní láska a sexualita, manželství a rodina*. 1. vydání, Praha: Naše vojsko, 1985, 288 s. 28-077-85

CAMPBELL, G., *Knih pro správné kluky; Jak přežít cokoliv a kdekoliv*. (z anglického originálu *The Boys' Book of Survival; How to Survive Anything, Anywhere*. London, 2008; přeložil Novák, F.) 1. vydání, Praha: Nakladatelství FRAGMENT, 2008, s. 128, ISBN 978-80-253-0729-8

COHEN, B., *Všechno, co by měl znát každý muž*. (z anglického originálu *Stuff every should know*, Philadelphia, 2010; přeložila Svobodová, I.) První vydání, Praha: Mladá fronta a. s., 2011, 136 s., ISBN 978-80-204 2468-6

DURKHEIM, E., *Společenská dělba práce*. (z francouzského originálu *De la division du travail social*, Paris, 1967; přeložila Doležalová, P.) Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004, 375 s, SSBN 80-7325-041-1

ERIKSEN, T. H., *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. (z anglického vydání norského originálu *Small places, large issues*, Londýn 1995, 2001 přeložila Loupová, H.), vydání první, Praha: Portál, s. r. o. 2008, 408 s., ISBN 978-80-7367-465-6

GEIST, B., *Sociologický slovník*. Praha: Victoria publishing, a.s., 1992, 647 s., ISBN 80-85605-28-7

HÁJKOVÁ, A., *Neplnění vlastnických práv a povinností, zejména u starých vozidel, jako problém společnosti*. Bakalářská práce, Brno: Institut mezioborových studií, 2010

HAVLOVÁ, S., *Jak to všechno zvládnout?!* Vydání první, Praha: Nakladatelství MOTTO, 1994, 166 s. ISBN 80-85872-11-0

HAYESOVÁ, N., *Aplikovaná psychologie*. (z anglického originálu *Applied Psychology*; přeložila Brejlová, D.) první vydání, Praha: Portál s. r. o., 2003, 224 s., ISBN 80-7178-807-4

HUNGR, P., *Teorie práva 2*. Brno: IMS, 2006, 99 s.

HVÍŽDALA, K., *Moc a nemoc médií*. První vydání, Praha: Máj a Dokořán 2003, 272 s., ISBN 80-86643-07-7, 80-86569-70-5

GIDDENS, A. *Sociologie*. (Z anglického originálu *Sociology*, Polity Press Blackwell, 1997 přeložil JAŘAB, J.) Praha: nakladatelství Argo, 1999, 596 s. ISBN 80-7203-124-4

JANDOUREK, J., *Sociologický slovník*. 1.vydání, Praha: Portál, s. r. o., 2001, 288 s., ISBN 80-7178-535-0

KOHOUTEK, R., *Sociální psychologie*. Brno: IMS, 2004, 215 s.

KOSVEN, M. O., *Matriarchát dějiny problému*. (Z ruského originálu Matriarchát, Moskva, 1948 přeložil KOTAČKA, L.) Praha: Melantrich, 1952, 371 s. 30102-65-53.676/50/III/1-291

KRAUS, B., SÝKORA, P., *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009, 63s.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 197, ISBN 80-7315-004-2

KŘÍŽKOVÁ, A., PAVLICA, K., *Management genderových vztahů, postavení žen a mužů v organizaci*. Vydání 1., Praha: Management Press, 2004, 155 s., ISBN 80-7261-117-8

LAZAROVÁ, B., *Možnosti poznávání lidí. Kapitoly z pedagogické a psychologické diagnostiky pro sociální pedagogy*. Brno: IMS, 2007, 53 s.

LIPOVETSKY, G., *Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství*. (z francouzského originálu *La troisième femme*, Paříž, 1997; přeložil Pokorný, M.), Praha: PROSTOR s. r. o., 2000, 288 s. ISBN 80-7260-030-3

MANDELOVÁ, H., KUNSTOVÁ, E., PAŘÍZKOVÁ, I., *Dějiny pravěku a starověku*. Liberec: Dialog, 2001, 180 s., ISBN 80-86218-57-0

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., *Velký sociologický slovník*. 1. vydání, Praha: vydavatelství University Karlovy, 1996, 1627 s., ISBN 80-7184-311-3

MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vydání první, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1993, 124 s., ISBN 80-901424-7-8

MAZÁK, V., *Jak vznikl člověk*. 2. doplněné vydání, Praha: Práce, 1986, 430 s., 24-039-86

MIREAUX, E., *Život v homérické době*. (Z francouzského originálu *La Vie quotidienne aux temps d'Homère*, Paris, 1967 přeložil Vidman, L.) Praha: Odeon, 1980, 264 s., 01-048-80

MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*. Vydání první, Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 250 s., ISBN 80-85850-75-3

MÜHLPACHR, P., et al. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011, 251 s.

NOVOTNÝ, J. S., *Psychologie zdraví a duševní hygiena pro sociální pedagogy*. Brno: IMS, 2009, 106 s.

PALOVČÍKOVÁ, G., *Sociální psychologie II*. Brno: IMS, 2009, 146 s.

PEASEROVI, A. a B., *Proč muži neposlouchají a ženy neumí číst v mapách.* (z anglického originálu *Why Men Don't Listen and Women Can't Read Maps*, Austrálie, 1998; přeložila Rottová, M.) Vydání první, Brno: Jiří Alman, 2003, 317 s., ISBN 80-86135-15-2

PEASEROVI, A. a B., *Proč muži lžou a ženy pláčou.* (z anglického originálu *Why Men Lie and Women Cry*, GB, 2002; přeložila Rottová, M.) Vydání první, Brno: Jiří Alman, 2003, 317 s., ISBN 80-86135-34-9

PERNOUDOVÁ, R., *Žena v době katedrál.* (z francouzského originálu *La femme au temps des Cathédrales*, 1995; přeložil Frei, V.) Vydání první, Praha: Vyšehrad s. r. o., 2002, 256 s. ISBN 80-7021-544-5

PHILLIPSOVÁ, B., *Domácnost od A po Z.* (z anglického originálu *Household hints & tips*. Londýn, 1989; přeložila Kováčová, A. et al.) Vydání první, Bratislava: PRÚDY, 1994, s. 388, ISBN 80-85355-21-3

POLLARD, M., *Henry Ford a FORD.* 1. vydání. Havlíčkův Brod: Nakladatelství Fragment, 1996, 64 s.

RADVAN, E., VAVŘÍK, M., *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách.* Brno: IMS, 2009, 57 s.

ŘEHOŘ, A., *Metodické pokyny pro zpracování bakalářské práce.* Brno: IMS, 2009, 44 s.

SEKUNDA, N., *Spartské vojsko.* (z anglického originálu *The Spartan Army*, Oxford, 1998; přeložil Lokaj, K., Lokaj, M.) První vydání, Praha: Grada Publishing, 2008, 64 s., ISBN 978-80-247-2368-6

SINGULE, F., *John Locke O výchově.* (Ukázky z anglických originálů *Some Thoughts Concerning Education by John Locke*, London, 1898; přeložil Single, F.) Praha: Státní pedagogické nakladatelství n. p., 1984, 230 s. 14-603-84

SOUČEK, J., *Dějiny pravěku a starověku*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Práce, s. r. o., 1995, 184 s., ISBN 80-208-0370-X

VÍZDAL, F., *Techniky poznávání osobnosti*. Brno: IMS, 2005, 50 s.

VÍZDAL, F., *Základy psychologie I*. Brno: IMS, 2003, 52 s.

WRIGHT, R., *Morální zvíře. Proč jsme to, co jsme*. (z anglického originálu *The Moral Animal*, 1994; přeložil Hradílek) Praha: Nakladatelství Lidové noviny s. r. o., 1995, 478 s. ISBN 80-7106-127-1

Seznam tabulek a grafů

Seznam tabulek

- Tabulka č. 1 Domácí práce 50
- Tabulka č. 2 Názory respondentů na skutečnost, že plnou tíhu domácnosti nenesou v současné době ženy (otázka č. 27) 53
- Tabulka č. 3 Názory respondentů na skutečnost, co brání mužům stát se rovnocennými partnery v péči o domácnost 54

Seznam grafů

- Graf č. 1 Ženy na mateřské dovolené..... 49
- Graf č. 2 Zastoupení žen v domácnosti 49
- Graf č. 3 Zastoupení žen při výkonu domácích prací..... 51
- Graf č. 4 Zastoupení mužů při výkonu domácích prací 51
- Graf č. 5 Rovnocenné zastoupení při dělbě domácích prací 52
- Graf č. 6 Porovnání zastoupení žen při výkonu domácích prací v čase 56

Příloha č. 1 – Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Andrea Hájková a chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Jeho vyplnění Vám zabere asi 10 minut a za tento Váš čas předem velmi děkuji.

Cílem tohoto dotazníku je získat informace o rozdělení domácích prací mezi manželi. Mám v úmyslu zjistit, jaká je situace v současných rodinách, jak moc se v rodinách prokreačních odráží zkušenosti z rodiny orientační a jak moc se rozdělení prací změnilo. Váš názor na toto téma mne velice zajímá. Získané informace budou zpracovány anonymně.

„Rozdělení domácích prací mezi manželi“ je tématem mé diplomové práce, která je závěrečnou prací mého studia v oboru sociální pedagogika na Universitě Tomáše Bati ve Zlíně.

V případě uzavřené volby (možnosti ano, ne; nebo ze stupnice 6 možností) označte správnou odpověď vyplněním křížku.

V případě přímé otázky vyplňte stručně odpověď (např. číslici vyjadřující počet)

V otázce na Váš názor se na volný řádek vyjádřete svými slovy dle Vašeho uvážení.

1. Jste muž ? Jste žena ?
2. Kolik je Vám let?
3. Jaké je Vaše vzdělání? základní středoškolské vysokoškolské

Orientační rodina (rodina, ve které jste vyrůstali)

4. Kolik let jste žili v orientační rodině? (u mužů i včetně vojenské služby)
5. Kolik členů (i s Vámi) měla tato rodina?
6. Kdo z rodičů chodil do práce? (můžete označit více možností) matka otec
7. Kdo byl s dětmi na „mateřské dovolené“? matka otec Kolik let?
8. Byla Vaše matka ženou v domácnosti? (nejde o mateřskou dovolenou) ano ne

Kolik let?
9. Byl Váš otec mužem v domácnosti? ano ne Kolik let?

U následujících 5-ti odpovědí vyplňte písmeno varianty, která nejvíce odpovídá skutečnosti.

A) pouze matka B) spíše matka C) pouze otec D) spíše otec E) matka i otec stejným dílem
F) všichni členové rodiny rovným dílem

10. Kdo zajišťoval nákupy?

11. Kdo zajišťoval každodenní běžný úklid domácnosti?

12. Kdo zajišťoval velký (např. týdenní, měsíční, jarní ...) úklid domácnosti?

13. Kdo zajišťoval péči o děti (vyzvedávání ze školky, úkoly...)?

14. Kdo připravoval jídlo a vařil?

Prokreační rodina (rodina, kterou jste založili)

15. Kolik let žijete v prokreační rodině?

16. Kolik členů (i s Vámi) žije v této rodině?

17. Kdo z partnerů chodí do práce? (můžete označit více možností) žena muž

18. Kdo byl nebo je s dětmi na „rodičovské dovolené“? matka otec Kolik let?

19. Je v této rodině partnerka ženou v domácnosti? ano ne Kolik let?
(nejde o mateřskou ani rodičovskou dovolenou)

20. Je v této rodině partner mužem v domácnosti? ano ne Kolik let?

U následujících 5-ti odpovědí vyplňte písmeno varianty, která nejvíce odpovídá skutečnosti

A) pouze žena (partnerka) B) spíše žena C) pouze muž (partner) D) spíše muž E) partneři stejným dílem F) všichni členové rodiny rovným dílem

21. Kdo zajišťuje nákupy?

22. Kdo zajišťuje každodenní běžný úklid domácnosti?

23. Kdo zajišťuje velký (např. týdenní, měsíční, jarní ...) úklid domácnosti?

24. Kdo zajišťuje péči o děti (vyzvedávání ze školky, úkoly...)?

25. Kdo připravuje jídlo a vaří?

Váš názor na rozdělení domácích prací mezi manželi.

26. Kdo dle Vašeho názoru nese větší díl vykonávání domácích prací? muž žena

27. Co dle Vás nejvíce přispělo k tomu, že ženy již nenesou plnou tíhu domácnosti?

28. Co dle Vás nejvíce brání mužům stát se rovnocennými partnery v péči o domácnost?

29. Prostor pro Váš názor na dané téma

Velmi Vám děkuji za Vaše podnětné informace, za Váš názor a za Váš čas.
Přeji krásný zbytek dne.

